

**ВЛИЈАНИЕТО НА
РЕГИОНАЛНИОТ ЗАЕДНИЧКИ ПАЗАР
ВРЗ СЕКТОРОТ ЗЕМЈОДЕЛСТВО ВО
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**

**СТУДИЈА ЗА ВЛИЈАНИЕТО НА
РЕГИОНАЛНИОТ ЗАЕДНИЧКИ ПАЗАР ВРЗ
СЕКТОРОТ ЗЕМЈОДЕЛСТВО ВО СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**

Содржина

ВОВЕД.....	8
1. Карактеристики, предизвици и структура на секторот земјоделие во Северна Македонија	9
1.1. Макроекономски карактеристики и трендови.....	9
1.2. Карактеристики и структура на секторот земјоделство во Северна Македонија ...	14
1.3. Директна финансиска помош/поддршка во земјоделството – системот на субвенции во Република Северна Македонија.....	22
2. Потреба од регионална интеграција во секторот земјоделие.....	24
2.1. Секторот земјоделие во услови на криза.....	24
2.2. Значењето на земјоделскиот сектор за економиите на земјите од иницијативата „Отворен Балкан“.....	27
3. Потенцијали за земјоделско производство во земјите дел од иницијативата „Отворен Балкан“	33
4. Иницијативата Отворен Балкан – предизвици и можности за регионална соработка и развој во областа на земјоделството.....	36
4.1. Анализа на трговската размена на земјоделски производи со Србија и Албанија	36
4.2. Потенцијално сценарио за зголемување на надворешно-трговската размена на храна и земјоделски производи – зошто е важна иницијативата “Отворен Балкан”?.....	39
4.3. Квалитативна анализа на полуструктурираните интервјуа за очекувањата, развојните политики и стратегиските правци за секторот земјоделие во рамки на заеднички регионален пазар – „ОТВОРЕН БАЛКАН“	45
5. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА.....	51
6. Препораки за унапредување на регионалната соработка во рамките на “Отворен Балкан”	56

Листа на графיקони

- Графикон 1. Невработеност во Република Северна Македонија за период 2007-2021 година (% од вкупната работна сила)
- Графикон 2. Невработеност во земјите кои се дел од иницијативата Отворен Балкан, за период 2007-2021 година (% од вкупната работна сила)
- Графикон 3. Младинска невработеност во земјите кои се дел од Отворен Балкан за период 2007-2021 година (% од лицата на возраст 15-24 години)
- Графикон 4. Бруто домашен производ во УСД по цени од 2015 година за период 2007-2021 година
- Графикон 5. Бруто домашен производ по глава на жител во УСД по цени од 2015 година за период 2007-2021 година
- Графикон 6. Стапки на раст на БДП за период 2007-2021 година
- Графикон 7. Инфлација во селектирани земји од Западен Балкан за период 2007-2021 година (Индекс на потрошувачки цени)
- Графикон 8. Распределба на земјоделски површини по категории на користење во хектари за 2021 година
- Графикон 9. Производство на пченица и пченка, во тони по години
- Графикон 10. Вработени во дејноста земјоделство, шумарство и рибарство
- Графикон 11. Исплатена просечна месечна нето плата на национално ниво и исплатена просечна месечна бруто плата во дејноста Земјоделство, шумарство и рибарство
- Графикон 12. Јазот помеѓу просечно исплатената месечна плата на национално ниво и просечната месечна нето плата во Земјоделство, шумарство и рибарство (во МКД)
- Графикон 13. Индекс на движење на продуктивноста на трудот и Бруто платата во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во Северна Македонија (2010=100)
- Графикон 14. Субвенции во земјоделството за период 2008-2019 година (во милиони ЕУР)
- Графикон 15. Релативна распределба на земјоделските субвенции на субвенции за растително производство и субвенции за сточарско производство, релативна компарација на БДП и во однос на расходите од централниот буџет за период 2008-2019 година (во проценти)
- Графикон 16. Бруто додадена вредност во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во земјите од Отворен Балкан за период 2007-2021 година (процент од БДП)

- Графикон 17. Бруто додадена вредност во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во земјите од Отворен Балкан, годишни стапки на раст, за период 2007-2021
- Графикон 18. Населението во руралните области во Албанија забележува натпросечен пад
- Графикон 19. Вработеноста во земјоделството во Република Северна Македонија забележува надолен тренд
- Графикон 20. Вработеноста во земјоделството во Србија забележува натпросечен тренд
- Графикон 21. Вредноста на производство на индустриски култури во рамките на земјите од Отворен Балкан за период 2007-2020 година (во илјади УСД)
- Графикон 22. Распределба на вкупната вредност на произведена пченица во земјите од иницијативата Отворен Балкан за период 2007-2020 година (во проценти)
- Графикон 23. Распределба на вкупната вредност на произведена пченка во земјите од иницијативата Отворен Балкан за период 2007-2020 година (во проценти)
- Графикон 24. Распределба на вкупната вредност на произведен сончоглед во земјите од иницијативата Отворен Балкан за период 2007-2020 година (во проценти)
- Графикон 25. Извоз на храна и живи животни на Северна Македонија во селектирани земји во 2021 година (во проценти)
- Графикон 26. Увоз на храна и животни на Северна Македонија од селектирани земји во 2021 година (во проценти)
- Графикон 27. Надворешно трговска размена на Северна Македонија со Албанија и Србија за период 2010-2022 (во КГ)
- Графикон 28. Надворешно трговска размена на Северна Македонија со Албанија и Србија за период 2010-2022 (во УСД)

Листа на табели

- Табела 1. Земјоделски површини по категории на користење, во хектари, за период 2014-2021 година
- Табела 2. Производство на одделни житни, индустриски и градинарски посеви, овошје и грозје во тони, по години
- Табела 3. Вработени лица во Земјоделство, шумарство и рибарство, по пол, за период 2010-2020 година
- Табела 4. Вработени лица во Растително и животинско производство, лов и услужни дејности поврзани со нив, по пол, за период 2010-2020 година
- Табела 5. Исплатена просечна месечна бруто плата на национално ниво и исплатена просечна месечна бруто плата во дејноста Земјоделство, шумарство и рибарство (во МКД)
- Табела 6. Исплатена просечна месечна нето плата на национално ниво и исплатена просечна месечна нето плата во дејноста Земјоделство, шумарство и рибарство
- Табела 7. Извоз на селектирани земјоделски производи и храна на Северна Македонија во Република Србија – тековна состојба и потенцијали (во милиони ЕУР и проценти)
- Табела 8. Извоз на селектирани земјоделски производи и храна на Србија во Северна Македонија – тековна состојба и потенцијали (во милиони ЕУР и проценти)
- Табела 9. Извоз на селектирани земјоделски производи и храна на Албанија во Северна Македонија – тековна состојба и потенцијали (во милиони ЕУР)
- Табела 10. Извоз на селектирани земјоделски производи и храна на Северна Македонија во Албанија – тековна состојба и потенцијали (во милиони ЕУР)

ВОВЕД

Можностите и придобивките од иницијативата Отворен Балкан и регионалниот заеднички пазар на земјоделски производи се во фокусот на оваа анализа. Земјоделството има значаен придонес и високо значење за земјите од иницијативата Отворен Балкан (Албанија, Србија и Северна Македонија). Значењето на земјоделството во земјите од Западен Балкан се гледа и од високото учество во креирањето на БДП. Во просек, во земјите од Западен Балкан земјоделството учествува со околу 12 проценти во креирањето на БДП. Сепак, помеѓу одделните економии постојат значителни разлики во учеството на земјоделството во креирањето на БДП. Учеството на земјоделството во креирањето на БДП во Албанија, во просек се движи околу 22%, додека во Косово истото е поставено на 14 проценти, Северна Македонија 11 проценти, Црна Гора 10 проценти, Србија 9 проценти¹. Споредено со просекот во ЕУ каде што земјоделството учествува во креирањето на БДП под 2 проценти, може да се заклучи дека земјоделството е од високо значење за земјите од Западен Балкан и има значаен придонес во креирањето на растот. Фактот што 40% од вкупната територија во земјите од Западен Балкан е земјоделско земјиште дополнително го потврдува фактот за високата значајност на земјоделството во овие земји. Исто така во просек, околу 11 проценти од вкупниот извоз во земјите во Западен Балкан потпаѓа на извозот на земјоделски производи (доминантно овошје и зеленчук). Најголем дел од извозот на земјоделските производи е фокусиран во земјите од ЕУ.

Отворен Балкан е регионална иницијатива создадена од Северна Македонија, Србија и Албанија која е посветена на обезбедување услови за практикување на четирите европски слободи за што е можно повеќе граѓани и компании на Балканот. Отворен Балкан е засилувач на регионалната соработка и поврзаност кога станува збор за слободното движење на луѓе, капитал, стоки и услуги². Интензивираната регионална соработка која се очекува да ги продлабочи можностите за соработка помеѓу Албанија, Србија и Северна Македонија со цел воспоставување на одржлив регионален развој, оптимално искористување на производствените капацитети, намалување на протекционистичките мерки, пристап до заеднички, поширок и поконкурентен пазар за земјоделски производи е една од главните цели за формирање на иницијативата Отворен Балкан.

Движењето на земјоделските и прехранбените производи меѓу трите држави оди значително побрзо откако на граничните премини Табановце и Кафасан се воведоа посебни зелени ленти за камионите од Отворен Балкан преку кои контролните механизми се спроведуваат многу побрзо бидејќи контролите сега функционираат 24 часа и истите се меѓусебно признаени, па нема веќе потреба од тројни контроли во три држави³.

1 World Bank. 2017. Faster Growth, More Jobs. Western Balkans Regular Economic Report no. 11, Spring 2017

2 <https://vlada.mk/Otvoren-Balkan>

3 <https://vlada.mk/Otvoren-Balkan>

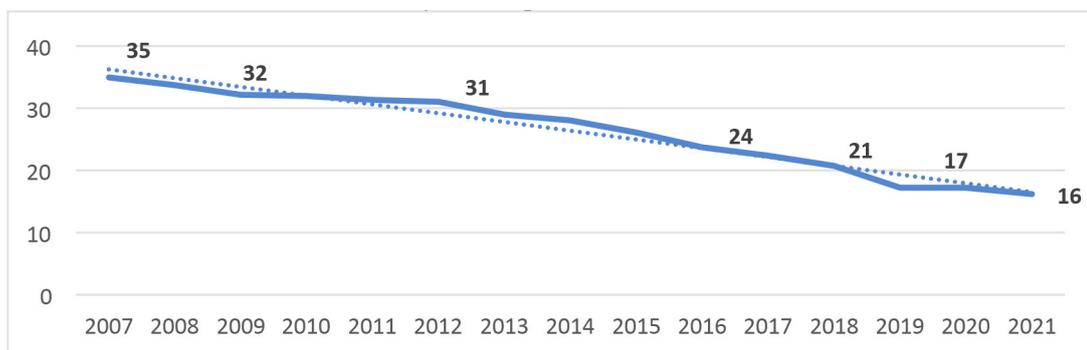
1 Карактеристики, предизвици и структура на секторот земјоделие во Северна Македонија

1.1. Макроекономски карактеристики и трендови

Во овој воведен дел од анализата ќе бидат преставени подетално неколку клучни макроекономски варијабли и трендови од интерес, поврзани со секторот земјоделие и очекуваните ефекти од иницијативата “Отворен Балкан”. Станува збор за пазарот на труд, посебно невработеноста, економската активност / БДП и цените/инфлацијата. Анализата на клучните макроекономски индикатори е особено важно доколку се има предвид дека оваа иницијатива се очекува да има пошироки ефекти врз повеќе економски сегменти. Овие карактеристики подетално се преставени за Северна Македонија, а направена е и поопширна анализа и со земјите кои веќе се дел од “Отворен Балкан” – Србија и Албанија.

Пазарот на трудот во периодот 2007-2021 година во Република Северна Македонија се карактеризира со највисоко ниво на невработеност, споредено со останатите земји кои се дел од иницијативата „Отворен Балкан“. Започнувајќи од 2007 година невработеноста во Северна Македонија изнесува 35% што подразбира дека повеќе од 1/3 од лицата кои се работоспособни и активно бараат работа, не можат да најдат вработување. Оттука, се смета за оправдано да се констатира дека нивото на невработеност во Северна Македонија забележува надолен тренд, но сеуште перзистира на високо ниво. Треба да се напомене дека ефектите од финансиската криза која започна во 2008 година, во поблага форма беа забележани и на македонскиот пазар на трудот. Имено, во периодот 2008-2012 година се забележува намалување на невработеноста, за 4 проценти поени (од 35% во 2007 година на 31% во 2012 година). Во периодот после 2012 година пазарот на трудот во Република Северна Македонија се карактеризираше со значајно намалување на невработеноста. Во периодот 2012-2018 година невработеноста во Република Северна Македонија се намали за 10 процентни поени. Во 2021 година невработеноста во Северна Македонија изнесува 16% (Графикон 1).

Графикон 1. Невработеност во Република Северна Македонија за период 2007-2021 година (% од вкупната работна сила)

Извор: База на податоци на Светска Банка

Споредено со останатите земји од Отворен Балкан (Албанија и Србија), Република Северна Македонија се карактеризира со значајно повисока невработеност. Доколку се спореди нивото на невработеност во 2007 година, може да се забележи дека невработеноста во Република Северна Македонија изнесувала 35%, односно за 19 проценти поени била повисока од невработеноста во Албанија и за 17 проценти поени повисока од невработеноста во Република Србија. Во период 2007-2014 година е изразен јазот во степенот на невработеност во овие три земји. Имено во овој период невработеноста во Северна Македонија е значајно повисока во споредба со невработеноста во Албанија, односно се забележуваат значајни диспропорции на пазарите на трудот. Од друга страна невработеноста во Србија во периодот 2008-2012 година бележи тренд на пораст и истата од 14% во 2008 година се искачила на 24% во 2012 година со што забележува пораст од 10 процентни поени. Во периодот после 2012 година надолен тренд на невработеноста се забележува кај трите земји од отворен Балкан (Албанија, Северна Македонија и Србија). Во 2021 година степенот на невработеност сепак е највисок во Северна Македонија 16%, по што следат Албанија и Србија со невработеност од 12% (Графикон 2).

Графикон 2. Невработеност во земјите кои се дел од иницијативата Отворен Балкан, за период 2007-2021 година (% од вкупната работна сила)

Извор: База на податоци на Светска Банка

Со цел стекнување на целосна и интегрирана слика на пазарот на трудот во рамките на Отворен Балкан се смета за потребно да биде даден краток осврт врз младинската невработеност. Како една од најзначајните детерминанти за состојбата односно дисбалансите на пазарот на трудот е младинската невработеност. Албанија, Северна

Македонија и Србија, како земји кои ја креираа иницијативата Отворен Балкан влегуваат во интегрираниот/заедничкиот пазар на труд со висока младинска невработеност. Податоците покажуваат дека највисоко ниво на младинска невработеност се забележува во Северна Македонија. Во 2021 година околу 1/3 од младите лица во Северна Македонија се невработени, што претставува една од највисоките стапки на младинска невработеност во Европа. Младинската невработеност во Србија во 2021 година изнесува 30%, додека во Албанија е воспоставена на ниво од 28%. Иницијативата Отворен Балкан се очекува да придонесе за зголемена мобилност, можностите за вработување во интегрираниот пазар на трудот, намалените бариери за влез на пазарите на трудот претставуваат можност за пораст на вработеноста на младите во овие земји (Графикон 3).

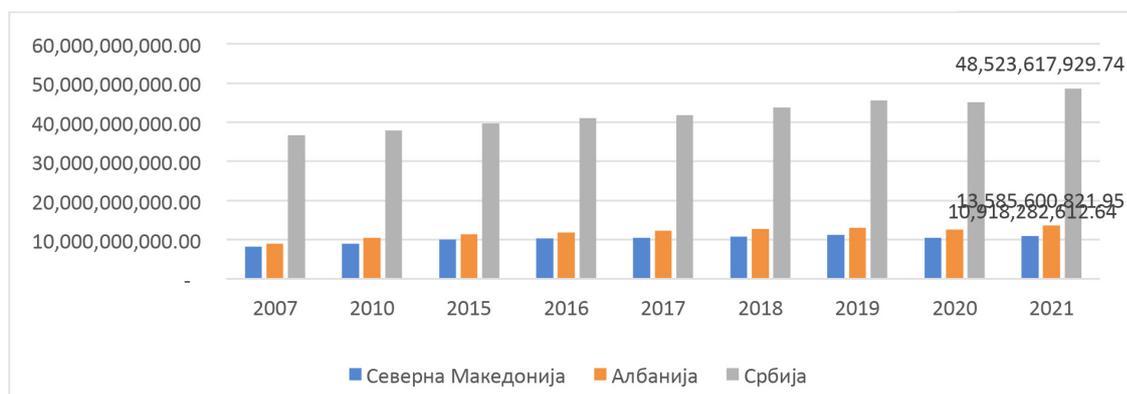
Графикон 3. Младинска невработеност во земјите кои се дел од Отворен Балкан за период 2007-2021 година (% од лицата на возраст 15-24 години)

Извор: База на податоци на Светска Банка

Иницијативата за Отворен Балкан сочинува економско подрачје во коешто земјите влегуваат со различно ниво на Бруто домашен производ. Во заедничката иницијатива Отворен Балкан Република Северна Македонија влегува со Бруто домашен производ од 10,918 милиони УСД, Албанија влегува со реализиран БДП во 2021 година од 12,967 милиони УСД, додека БДП на Србија реализиран во 2021 година изнесува 43,721 милиони УСД (Графикон 4 и Табела 1А). Дополнително, како земји со кои се забележува највисока трговска соработка во овој контекст е анализиран и БДП на Косово и Босна и Херцеговина. Реализираниот БДП на Косово за 2021 година изнесува 7,796 милиони УСД, додека БДП реализиран во 2021 година изнесува 19,106 милиони УСД (Табела 1А).

Графикон 4. Бруто домашен производ во УСД по цени од 2015 година за период 2007-2021 година

Извор: База на податоци на Светска Банка

БДП по глава на жител како индикатор погоден за меѓународна споредба за нивото на економски развој, но и стандардот на живот покажува дека Србија значајно отстапува споредено со БДП по глава на жител на Северна Македонија и Албанија. Во 2021 година БДП по глава на жител на Србија изнесува 7,090 УСД, додека Северна Македонија и Албанија 2021 година ја завршиле со БДП по глава на жител од 5,287 УСД и 4,832 УСД соодветно (Графикон 5).

Графикон 5. Бруто домашен производ по глава на жител во УСД по цени од 2015 година за период 2007-2021 година

Извор: База на податоци на Светска Банка

Стапките на раст на БДП во земјите членки на иницијативната Отворен Балкан покажуваат дека нивните економски системи имаат тешкотии во воспоставувањето на стабилен и одржлив економски раст. Во анализираниот период стапките на раст на овие земји забележуваат значајни флукуации. Во 2009 година, како последица на европската финансиска криза негативните ефекти во одреден степен беа почувствувани и во овие земји. Имено стапката на пораст на БДП на Србија во 2009 година изнесуваше -2,73%, додека на Северна Македонија -0,36%. Со позитивна стапка на економски раст во 2009 година беше Албанија која забележа одредено ниво на резистентност на финансиската криза со што 2009 година ја заокружи со економски раст од 3,35%. Ваквите тенденции се забележаа и во 2012 година, кога како последица од должничката криза (пред се на случајот на Грција) Северна Македонија и Србија повторно забележаа негативни стапки на економски раст во 2012 година. Во период 2013-2019 година, во просек се забележуваат позитивни стапки на економски раст на примерот на трите земји. Како последица од КОВИД-19 пандемијата Северна Македонија, Албанија и Србија ја завршуваат 2020 година со негативни стапки на економски раст. Падот на економската активност е најсилно изразен во Северна Македонија со пад од 6,11%, по што следи Албанија со пад на БДП од 3,48% и Србија 0,94% (Графикон 6).

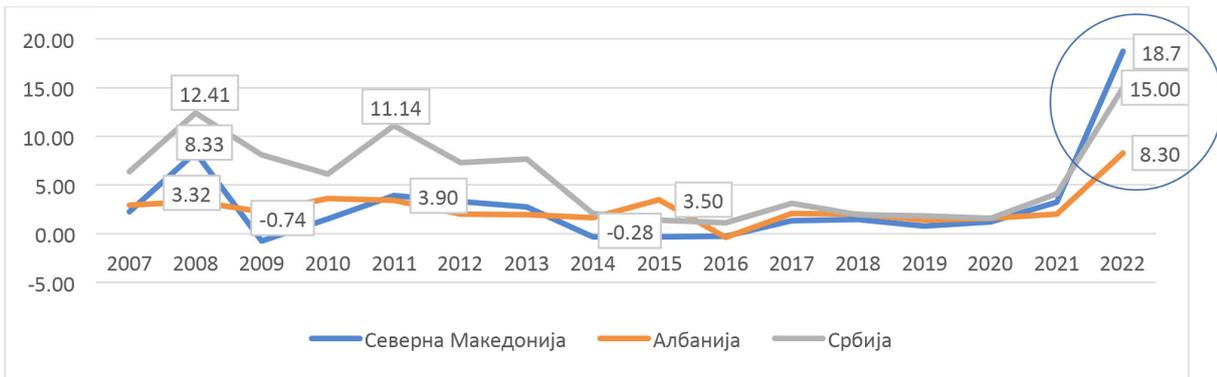
Графикон 6. Стапки на раст на БДП за период 2007-2021 година

Извор: База на податоци на Светска Банка

Последните кризни нарушувања предизвикаа значаен пораст на нивото на цените во скоро сите земји од Европа. Порастот на инфлацијата предизвикан од енергетската криза, како и воениот конфликт во Украина придонесуваат за зголемениот степен на макроекономска нестабилност и во земјите од Западен Балкан. Анализата на нивото на инфлацијата покажува дека земјите од Западен Балкан се соочуваат со високи нивоа на инфлација, значајно повисоки од инфлацијата за време на финансиската криза од 2008 година. Заклучно со месец септември 2022 година инфлацијата во Северна Македонија изнесува 18,7%, што воедно претставува највисоко ниво споредено со останатите земји од иницијативата Отворен Балкан. Годишната стапка на инфлација во Србија и Албанија заклучно со месец октомври 2022 година изнесува 15%, односно 8,3% респективно. Може да се констатира дека Северна Македонија, како резултат на последните кризни нарушувања се соочува со значајно повисоко ниво на инфлација споредено со останатите земји од Западен Балкан (Графикон 7 и Табела 2А).

Графикон 7. Инфлација во селектирани земји од Западен Балкан за период 2007-2021 година (Индекс на потрошувачки цени)

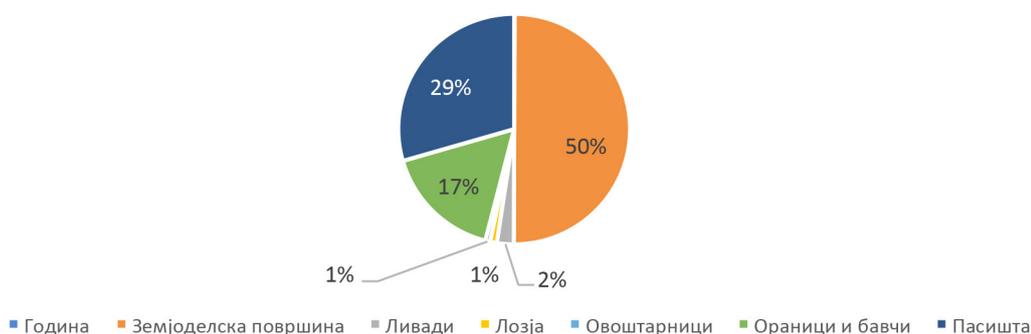
Извор: База на податоци на Светска Банка

*Податоците за 2022 година се неофицијални податоци за годишната стапка на инфлација заклучно со месец септември (Северна Македонија) и заклучно со месец октомври (Албанија и Србија)

1.2. Карактеристики и структура на секторот земјоделство во Северна Македонија

Земјоделството претставува трет најголем сектор во економијата на Северна Македонија. Следејќи ги секторот на услуги и индустријата во Република Северна Македонија, учеството на земјоделството во БДП и вкупната вработеност е на значајно ниво. Оттука, значењето на земјоделскиот сектор за македонската економија се гледа и во фактот што во 2021 година околу 50% од вкупната површина претставува земјоделско земјиште. Остатокот од земјиштето е зафатено со пасишта 29%, ораници и бавчи 17% (Графикон 8). Податоците покажуваат дека во рамките на периодот 2014-2021 година не доаѓа до значајни промени во земјоделските површини по одделните категории на користење (Табела 1).

Графикон 8. Распределба на земјоделски површини по категории на користење во хектари за 2021 година

Извор: База на податоци на ДЗС

Табела 1. Земјоделски површини по категории на користење, во хектари, за период 2014-2021 година

Година	Вкупна обработлива површина	Земјоделска површина	Ливади	Лозја	Овоштарници	Ораници и бавчи	Пасишта
2014	511579	1263155	59960	23061	15309	413249	751086
2015	513564	1264408	59464	23240	15856	415004	750359
2016	516644	1267134	59437	23613	16138	417456	749772
2017	516870	1266008	59912	23703	16546	416709	748413
2018	518740	1264139	59685	24088	16827	418140	744667
2019	519848	1264578	59773	24468	16784	418823	743991
2020	517039	1261687	59898	23976	17095	416070	743911
2021	516733	1259996	59301	23776	16942	416714	742760

Извор: База на податоци на ДЗС

Производството на индустриски култури во периодот 2000-2021 година, во просек не забележува позначајни осцилации во анализираниот период (Табела 2). Исклучок од ваквиот тренд се забележува кај производството на пченица. Производството на пченица бележи значајно намалување во 2021 година во однос на 2000 година. Од друга страна, производството на пченка, како една од најзначајните култури, односно со најголем обем на производство, не покажува позначајни осцилации во анализираниот период (Графикон 9). Производството на градинарски култури, во просек бележи зголемување во 2021 година во однос на 2000 година. Производството на овошје исто така бележи тренд на пораст. Исклучок од ваквиот тренд е производството на круши и кајсии каде што се забележува намалување на произведените количини во анализираниот период. Обемот на производство на овошје ги задоволува потребите на домашниот пазар, па оттука значаен дел од свежото овошје се извезува во земјите од Европа (Табела 2).

Графикон 9. Производство на пченица и пченка, во тони по години

Извор: База на податоци на ДЗС

Табела 2. Производство на одделни житни, индустриски и градинарски посеви, овошје и грозје во тони, по години

Вид на култура	2000	2005	2010	2015	2019	2020	2021
Пченица	299,356	333,880	243,137	201,218	239,916	246,031	243,676
Пченка	125,383	148,234	129,045	133,771	145,278	146,434	130,769
Тутун	22,175	27,691	30,280	24,237	26,234	26,112	24,329
Компир	160,444	186,653	200,125	189,408	189,023	191,775	178,233
Кромид	36,336	38,465	47,432	59,542	59,314	63,447	63,861
Домати	134,654	116,633	168,010	173,434	152,348	155,131	154,164
Пиперки	116,597	127,472	168,150	189,443	185,452	204,919	222,926
Цреши	3,346	4,358	5,701	6,248	6,045	6,258	4,716
Вишни	3,293	5,532	5,207	8,483	8,695	9,892	8,372
Кајсии	4,168	2,964	2,996	3,255	6,070	3,434	2,584
Јаболка	84,275	86,217	121,383	136,931	88,701	105,794	92,863
Круши	8,949	8,892	7,586	9,016	8,048	8,790	6,631
Сливи	23,421	25,254	38,431	41,477	32,303	34,983	27,031
Праски	9,512	11,041	10,211	12,006	12,003	12,765	6,205
Ореви	3,862	4,511	5,769	5,790	5,014	5,387	4,667
Грозје	264,256	265,717	253,372	324,769	258,960	317,550	269,131

Извор: База на податоци на ДЗС

Значењето на земјоделството за економијата на Северна Македонија може да се види и врз основа на анализа на лицата кои се ангажирани во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство. Во 2021 година од вкупно вработените 795,087 лица во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство се ангажирани вкупно 91,506 лица, односно 11,5 проценти од вкупната вработеност. Распределбата на вкупната вработеност по пол покажува, дека во земјоделството скоро двојно повеќе од ангажираните лица се мажи (Графикон 10).

Графикон 10. Вработени во дејноста земјоделство, шумарство и рибарство

Извор: База на податоци на ДЗС

Во однос на лицата кои се вработени во овој сектор, може да се забележи дека во изминатиот период не се забележуваат значајни осцилации, односно од 12,176 вработени лица во 2010 година, бројот на вработени во 2020 година изнесува 12,863 работници (Табела 3). Она што е важно да се напомене дека учеството на жените и мажите вработени во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во изминатиот период се карактеризира со одредени промени. Во 2010 година учеството на мажите и жените во вработеноста во овој сектор забележувало размер 3:1, додека во 2020 година се намалило на 2,13:1. Односно, додека во 2010 година на тројца вработени мажи во земјоделството била вработена една жена, во 2020 година ваквата пропорција се намалува на 2:1 (Табела 3). Од вкупниот број на вработени лица во земјоделството, најголем дел од нив се вработени во Растително и животинско производство, лов и услужни дејности поврзани со нив. Бројот на вработени лица во 2020 година изнесува 9,794 лица, односно 6,258 мажи и 3,536 жени (Табела 4). Во однос на застапеноста на мажите и жените во оваа дејност, може да се заклучи дека соодносот на вработеноста во 2010 година изнесувал 2,78:1, додека ваквиот сооднос во 2020 година е 1,76:1 (Табела 4).

Табела 3. Вработени лица во Земјоделство, шумарство и рибарство, по пол, за период 2010-2020 година

Година	Вкупно	Мажи	Жени	Мажи-Жени
2010	12176	9185	2991	3.07:1
2011	12394	8725	3669	2.38:1
2012	12348	9097	3251	2.80:1
2013	12649	9955	2694	3.70:1
2014	11561	9258	2303	4.02:1
2015	11133	7958	3175	2.51:1
2016	11665	8886	2779	3.20:1
2017	11725	8655	3070	2.82:1
2018	13287	9385	3902	2.41:1
2019	13744	9521	4223	2.25:1
2020	12863	8758	4105	2.13:1

Извор: Сопствени калкулации на авторот со податоци од ДЗС

Табела 4. Вработени лица во Растително и животинско производство, лов и услужни дејности поврзани со нив, по пол, за период 2010-2020 година

Година	Вкупно	Мажи	Жени	Мажи-Жени
2010	9891	7277	2614	2.78:1
2011	9734	6566	3168	2.07:1
2012	9891	7056	2835	2.48:1
2013	10128	7889	2239	3.52:1
2014	8986	7135	1851	3.85:1
2015	8237	5498	2739	2.00:1
2016	8609	6303	2306	2.73:1
2017	8825	6177	2648	2.33:1
2018	10307	6896	3411	2.02:1
2019	10489	6848	3641	1.88:1
2020	9794	6258	3536	1.76:1

Извор: Сопствени калкулации на авторот со податоци од ДЗС

Исплатената просечна месечна плата на лицата ангажирани во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во 2021 година изнесувала 33,891 денари во бруто износ и 22,830 денари во нето износ (Табела 5 и Табела 6). Од друга страна просечната месечна плата во Република Северна Македонија изнесувала 42,886 денари во бруто износ, односно 28,717 денари во нето износ (Табела 6).

Табела 5. Исплатена просечна месечна бруто плата на национално ниво и исплатена просечна месечна бруто плата во дејноста Земјоделство, шумарство и рибарство (во МКД)

Година	Национално ниво	Земјоделство, шумарство и рибарство
2005	21335	16386
2006	23037	17156
2007	24140	17205
2008	26228	18667
2009	29923	21063
2010	30225	20756
2011	30603	21423
2012	30607	22600
2013	31026	22626
2014	31325	22917
2015	32171	22976
2016	32821	24514
2017	33687	23554
2018	35626	27782
2019	37449	29566
2020	40569	32230
2021	42886	33891
2022M09	46827	37626

Извор: Сопствени калкулации на авторот со податоци од ДЗС

Табела 6. Исплатена просечна месечна нето плата на национално ниво и исплатена просечна месечна нето плата во дејноста Земјоделство, шумарство и рибарство

Година	Национално ниво	Земјоделство, шумарство и рибарство	Годишен пораст – Национално ниво	Годишен пораст – Земјоделство, шумарство и рибарство
2005	12599	9760	/	/
2006	13518	10222	7.3	4.7
2007	14586	10536	7.9	3.1
2008	16094	11689	10.3	10.9
2009	19958	14273	24.0	22.1
2010	20554	14284	3.0	0.1
2011	20848	14785	1.4	3.5
2012	20903	15632	0.3	5.7
2013	21146	15641	1.2	0.1
2014	21394	15836	1.2	1.2
2015	21904	15816	2.4	-0.1
2016	22342	16870	2.0	6.7
2017	22927	17542	2.6	4.0
2018	24276	19015	5.9	8.4
2019	25214	20069	3.9	5.5
2020	27184	21749	7.8	8.4
2021	28717	22830	5.6	5.0
2022M09	31326	25269	9.1	10.7

Извор: Сопствени калкулации на авторот со податоци од ДЗС

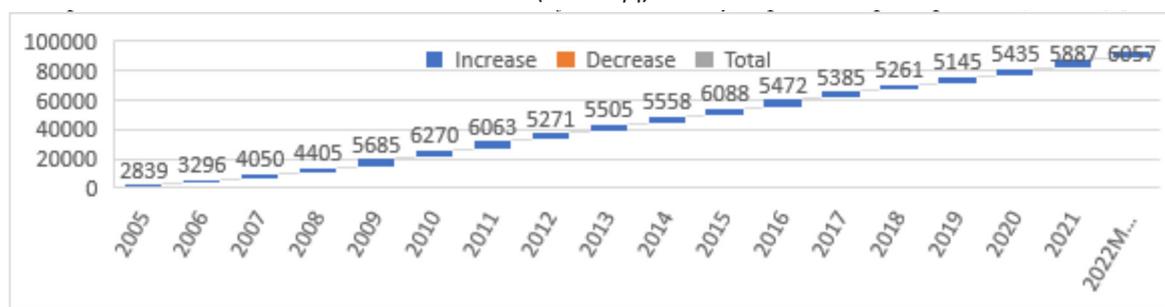
Годишниот пораст на исплатената просечна месечна нето плата на национално ниво и просечната месечна нето плата во дејноста земјоделство, шумарство и рибарство покажува дека овие две големини во просек забележуваат синхронизиран тренд (Графикон 11). Може да се забележи дека во периодот 2011-2013 година, како и во периодот 2016-2020 година стапката на пораст на платата во земјоделството е повисока во однос на стапката на пораст на просечната плата во Република Северна Македонија (Графикон 11). Поинтензивната стапка на пораст на просечно исплатената месечна нето плата во земјоделството сепак не е доволна да го намали јазот во просечната плата на национално ниво и просечната плата исплатена во земјоделството (Графикон 12). Може да се забележи дека во периодот 2005-2021 година порастот на платата во земјоделството не е доволен за исплатената плата во земјоделството да фати приклучок со просечната плата во Северна Македонија (Графикон 12).

Графикон 11. Исплатена просечна месечна нето плата на национално ниво и исплатена просечна месечна бруто плата во дејноста Земјоделство, шумарство и рибарство

Извор: Сопствени калкулации на авторот со податоци од ДЗС

Графикон 12. Јазот помеѓу просечно исплатената месечна плата на национално ниво и просечната месечна нето плата во Земјоделство, шумарство и рибарство (во МКД)

Извор: Сопствени пресметки на авторот со податоци од ДЗС

Продуктивноста на трудот претставува еден од најважните индикатори за мерењето на ефикасноста и ефективноста на ангажираните фактори во процесот на производство. Индексот на движење на продуктивноста на трудот во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во периодот 2012-2017 година е далеку поинтензивен во однос на индексот на движење на бруто платата во овој сектор. Оттука, може да се заклучи дека во овој временски период придобивките од порастот на продуктивноста на трудот во се помал обем се пренесувале кон работниците во форма на повисоки бруто плати (Графикон 13). Во периодот 2018-2020 година индексот на движење на продуктивноста на трудот забележува помал интензитет на пораст споредено со индексот на движење на бруто платата. Односно во овој период доаѓа до пораст на двете големини, со што порастот на бруто платата во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство забележува поинтензивен пораст (Графикон 13).

Графикон 13. Индекс на движење на продуктивноста на трудот и Бруто платата во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во Северна Македонија (2010=100)

Извор: Сопствени пресметки на авторот со податоци од ДЗС

1.3. Директна финансиска помош / поддршка во земјоделството – системот на субвенции во Република Северна Македонија

Започнувајќи од 2008 година од централниот буџет се издвојува значителна сума на средства за субвенционирање на земјоделскиот сектор во форма на директни финансиски плаќања. Во 2008 година субвенциите наменети за земјоделското производство изнесувале 35,4 милиони ЕУР, додека во 2009 година истите се зголемиле на 61 милиони ЕУР. Трендот на пораст на субвенциите за земјоделското производство, во просек, се забележува низ целиот анализиран период. Субвенциите наменети за земјоделското производство достигнуваат највисока вредност од 107 милиони ЕУР во 2019 година (Графикон 14).

Во однос на распределбата на земјоделските субвенции, истите се насочени кон директни финансиски плаќања за растително производство и директни финансиски плаќања за сточарско производство. Единствено во 2008 година субвенциите за сточарско производство бележат повисок износ во однос на субвенциите за растително производство, истите изнесуваат 18,8 милиони ЕУР и 16,6 милиони ЕУР соодветно. Во периодот 2009-2019 година износот на субвенциите за сточарско производство во просек се зголемил за двојно, од 18,8 милиони ЕУР во 2008 година на износ од 35,8 милиони ЕУР во 2019 година. Од друга страна субвенциите за растително производство од 16,6 милиони ЕУР во 2008 година се зголемиле на 71,3 милиони ЕУР во 2019 година, што подразбира дека истите се зголемиле за околу 4,3 пати (Графикон 14).

Графикон 14. Субвенции во земјоделството за период 2008-2019 година (во милиони ЕУР)

Извор: Сопствена обработка на авторот со податоци од Министерство за финансии и АФПЗ

Релативната распределба на земјоделските субвенции на субвенции за растително производство и субвенции за сточарско производство покажуваат дека со исклучок на 2008 година, директните финансиски плаќања за растително производство, во просек

зафаќаат околу 2/3 од вкупните земјоделски субвенции (Графикон 15). Учеството на земјоделските субвенции во БДП се движи од 0,5% во 2008 година до 1,3 проценти во 2011 година. Во периодот 2013-2016 година учеството на субвенциите за земјоделско производство изнесува 1,1 проценти, додека во наредниот период забележува одредено намалување и во 2019 година истите достигнале 0,9% од БДП. Во однос на учеството на субвенциите за земјоделско производство во вкупните расходи од централниот буџет, истите се движат од 2,1 проценти во 2008 година до 5,2% во 2011 година. После 2011 година се забележува одредено намалување на пропорцијата на расходите наменети за директни плаќања во земјоделството во однос на вкупните расходи од централниот буџет. Во 2019 година расходите по основ на субвенции за земјоделско производство во однос на вкупните расходи од централниот буџет зафаќаат 4 проценти (Графикон 15).

Графикон 15. Релативна распределба на земјоделските субвенции на субвенции за растително производство и субвенции за сточарско производство, релативна компарација на БДП и во однос на расходите од централниот буџет за период 2008-2019 година (во проценти)

Извор: Сопствена обработка на авторот со податоци од Министерство за финансии и АФПЗ

2 Потреба од регионална интеграција во секторот земјоделие

2.1. Секторот земјоделие во услови на криза

Иако земјоделството е еден од најзначајните сектори за земјите од Западен Балкан, овие земји не можат во целост да ги задоволат домашните потреби за храна и земјоделски производи. Оттука, Северна Македонија и Албанија се нето увозници на храна, особено Северна Македонија, со силно изразен трговски-дефицит во последните неколку години. Оттука, недостатоците и последиците од ниското ниво на продуктивност и конкурентност на земјоделското производство во земјите од Западен Балкан излегоа на површина во последните две години, кога како последица од КОВИД-19 пандемијата и воените дејствија во Украина дојде до значително ограничување на трговијата со храна и прекин во синџирите на снабдување.

Намалувањето на извозниот капацитет на Украина и Русија и зголемувањето на цените на енергијата и вештачките ѓубрива ги зголемуваат меѓународните цени на храната, а со тоа и го нарушуваат снабдувањето со основни прехранбени производи (пред се житариците, како и сончогледовото масло).

КОВИД-19 пандемијата, надополнета со воените дејствија во Украина предизвикаат синџирите на снабдување, особено со земјоделски производи да се соочат со значајно намалување, односно драстично намалување на понудата на храна. Украина како главен производител и извозник на разни индустриски култури, вклучувајќи пченка, пченица и јачмен, но и главен производител на масло од сончоглед ја прави значаен играч во креирањето на вкупната понуда на овие производи. Всушност извозот на сончогледово масло од Украина претставува околу половина од вкупната светска понуда на сончогледово масло. Европските земји, меѓу кои и земјите од Балканот се директно зависни од извозот на храна и останатите индустриски култури кои доаѓаат од Украина, што ги прави директно зависни од Украинскиот намален (ограничен) извоз. Оттука, високото ниво на интензивност и зависност, директно се пренесува и врз цените на овие производи, со што се предизвика и значаен пораст на цените на основните прехранбени продукти. Сепак, треба да се напомене дека во високо развиените земји, учеството на трошоците за основни прехранбени продукти е под 10 проценти, додека, во земјите во развој, како што се и балканските земји се забележува значајно учество на храната во вкупните трошоци.

Може да се констатира дека без разлика дали воените дејствија во Украина ќе завршат во догледен период или ќе егзистираат подолг временски период, проблемите во синџирите за снабдување со храна ќе имаат потреба од долгорочни и креативни решенија за коишто ќе биде потребно, време, финансиски и материјални средства, како и политичка желба и подготвеност за нивна имплементација. Од друга страна земјите од Балканот ги имаат сите потребни услови (компаративни предности, традиција во одгледување на земјоделски култури, пристап до пазар со висока апсорпциона моќ, развиени транспортни канали и т.н.) со цел искористување на својот капацитет за земјоделско производство. Непосредната близина до Европскиот пазар, претставува можност за земјоделската но и прехранбената индустрија да ги пласираат своите производи до високо развиен пазар, каде што овие земјите ќе бидат конкурентни и ценовно но и по квалитетот и асортиманот на земјоделските производи. Искористувањето на делумно развиената патна инфраструктура, трошоците за производство но и климатските и почвените услови, како и неограничениот пристап до пазарите на ЕУ земјите ги прави земјите од Балканот оптимално подрачје за развој на земјоделскиот сектор и производство на храна.

Потребата и придобивките од регионалната интеграција, особено во трговијата со храна и земјоделски производи ќе придонесе за амортизирање на негативните шокови од растечката инфлација, особено во земјите од Западен Балкан. Во месец март 2022 година, индексот на цените на храната FAO Food Price Index (FFPI) го достигна своето највисоко рекордно ниво од 159,7 поени. FFPI забележа незначајно намалување во мај 2022 година, но сè уште е 30 проценти над неговата вредност во однос на 2021 година. Зголемувањето на цените е особено значајно за растителните масла и житариците. Додека индексот на растително масло почна да се намалува од март 2022 година, индексот на цените на житариците продолжува со својот нагорен тренд.⁴ Доколку се задржи трендот на пораст на цената на пченицата, житариците, пченката и другите земјоделски производи, ќе бидат предизвикани силни негативни последици врз синџирите на снабдување со храна, со што дополнително се истакнува важноста и потребата од интензивирање на регионалната интеграција и соработка помеѓу земјите од Отворен Балкан.

2.2. Значењето на земјоделскиот сектор за економиите на земјите од иницијативата „Отворен Балкан”

Значењето на секторот Земјоделство, шумарство и рибарство за земјите кои ја сочинуваат иницијативата Отворен Балкан се гледа и во учеството на овој сектор во креирањето на Бруто додадената вредност. Највисока релативна пропорција на креираната Бруто додадена вредност во земјоделството, во однос на БДП се забележува во Албанија каде што во одредени години достигнува и до 20% од БДП. Од друга страна БДВ во однос на БДП на примерот на Северна Македонија достигнува до 10% од БДП во 2013 и 2014 година, со тоа што во наредниот период започнува да се намалува. Просечниот тренд на намалување на БДВ креирана во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во Северна Македонија придонесува во 2019 година истата да зафаќа само 8,1 проценти од БДП. Во 2020 и 2021 година како резултат од КОВИД-19 пандемијата, покрај тоа што дојде до значајно намалување на економската активност во скоро сите останати сектори, учеството на БДВ креирана во земјоделството изнесува 8,6 проценти во 2020 година и 7,5 проценти во 2021 година. Бруто додадената вредност креирана во секторот земјоделство на примерот на Србија бележи најниско учество во БДП споредено со Албанија и Северна Македонија. Учеството на БДВ креирана во земјоделскиот сектор во Србија се движи во рангот 6 – 7,4 проценти. Во 2019 година БДВ во земјоделскиот сектор зафаќала 6 проценти од БДП, додека во 2020 година истата се зголемила на 6,3 проценти (Графикон 16). Годишните стапки на раст на БДВ во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство за периодот 2007-2021 година, ја потврдуваат тезата за нискиот степен на резистентност на земјоделскиот сектор. Од графиконот може да се забележи цикличниот карактер на степенот на пораст на земјоделството, особено на случајот на Северна Македонија и Србија. Од друга страна, стапките на раст на БДВ на земјоделството во Албанија, иако не забележуваат значителна флукуација, евидентен е надолжниот тренд (Графикон 17).

Графикон 16. Бруто додадена вредност во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во земјите од Отворен Балкан за период 2007-2021 година (процент од БДП)

Извор: База на податоци на Светска Банка (WDI Indicators)

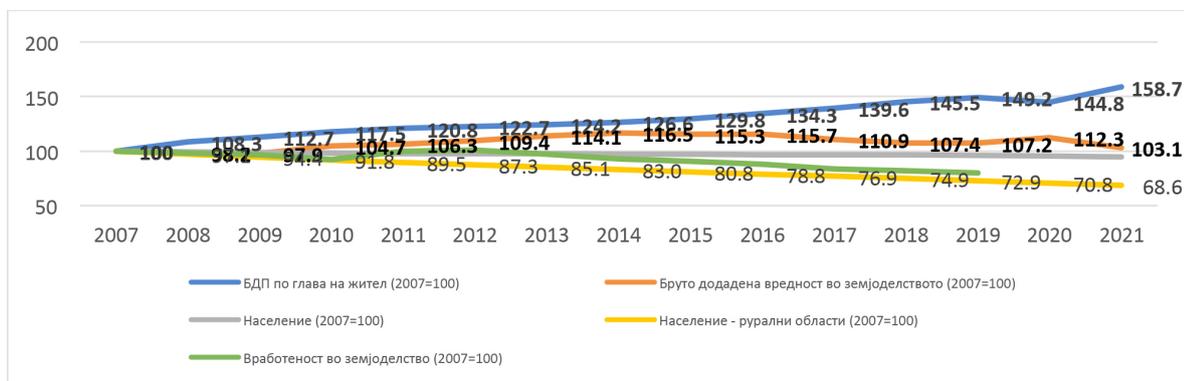
Графикон 17. Бруто додадена вредност во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во земјите од Отворен Балкан, годишни стапки на раст, за период 2007-2021

Извор: База на податоци на Светска Банка (WDI Indicators)

Значајниот пораст на БДП по глава на жител во Албанија е проследен со значајно намалување на населението кое живее во руралните области, односно населението кое директно е вклучено во земјоделското производство. Трендот на намалување на вработеноста во земјоделството кој започнува во 2011 година резултира со намалување на работниците во земјоделството во 2019 година во однос на 2010 година од околу 20 индексни поени (Графикон 18). Во оваа насока треба да се напомене дека учеството на вработеноста во земјоделството во анализираниот период се движи во рангот од 36 до 45 проценти од вкупната вработеност. Оттука, во однос на учеството на вработеноста во земјоделството во однос на вкупната вработеност, истата е двојно повисока споредено со вработеноста во земјоделството во Србија и Северна Македонија.

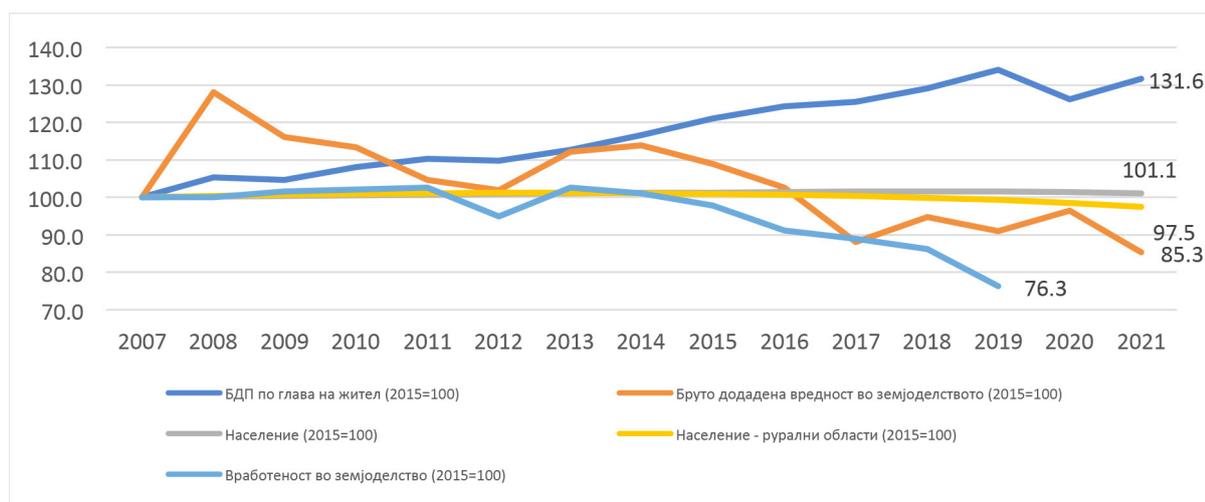
Графикон 18. Населението во руралните области во Албанија забележува натпросечен пад

Извор: База на податоци на Светска Банка (WDI Indicators)

Индексот на пораст на БДП по глава на жител на Северна Македонија истовремено е следен со тренд на намалување на БДВ креирана во земјоделството, како и индексот на движење на вработеноста во земјоделството. Во периодот после 2011 година индексите на движење на вработеноста во земјоделството и Бруто додадената вредност во земјоделството скоро и да забележуваат идентичен тренд на движење. Надолна траекторија на движење се забележува и кај индексот на населението во руралните области, особено во периодот после 2017 година. Ваквиот тренд на движење покажува дека не само што луѓето забележуваат повисок степен на миграција од руралните области туку и мигрираат од земјоделската во другите неземјоделски дејности (Графикон 19).

Графикон 19. Вработеноста во земјоделството во Република Северна Македонија забележува надолен тренд

Извор: База на податоци на Светска Банка (WDI Indicators)

БДП по глава на жител на примерот на Србија покажува линеарен тренд на пораст (со исклучок на периодот 2019-2021 година). Истовремено вработеноста во земјоделството, како и бруто додадената вредност креирана во земјоделството, започнувајќи од 2014 година бележат надолен тренд. Во однос на состојбата и трендот на населението, може да се забележи дека започнувајќи од 2017 година доаѓа до поинтензивно намалување на руралното население. Оттука, може да се заклучи дека руралната миграција не само што претставува индикатор за намалување на жителите во руралните средини, туку истовремено претставува индикатор за значајното намалување на луѓето кои се директно ангажирани во земјоделството (Графикон 20).

Графикон 20. Вработеноста во земјоделството во Србија забележува натпросечен тренд

Извор: База на податоци на Светска Банка (WDI Indicators)

Економиите на земјите од Западен Балкан може да бидат карактеризирани како економии во развој, додека во однос на фазите на трансформација на секторот земјоделство, како ниското ниво на продуктивност и конкурентност на овој сектор ги карактеризира како земји со **недовршена трансформација на земјоделскиот сектор**. Во значителен обем работниците ангажирани во земјоделството реализираат доход кој е блиску до нивото на линијата на сиромаштија. На примерот на Албанија дојде до намалување на побарувачката за труд во руралните области, со што покрај невработеноста, дојде до пораст на сиромаштијата од 10 до 30 проценти во руралните области⁵. Она што може да се заклучи од анализата на економиите во земјите од Отворен Балкан е фактот дека индексот на пораст на БДП по глава на жител е проследен со истовремено намалување на вработеноста во секторот земјоделство, намалување на бруто додадената вредност која е креирана во земјоделството, истовремено со значително намалување на лицата кои живеат во руралните области.

Руралната миграција не само што ги продлабочува веќе изразените регионални диспаритети во анализираните земји и придонесува за дополнително нарушување на пазарите на трудот, истата претставува индикатор и за идниот потенцијал во земјоделството, односно зголемениот број на лица кои земјоделството го заменуваат со некоја од другите неземјоделски дејности.

Слика 1. Фази на структурна трансформација на земјоделскиот сектор

Извор: Светска Банка

Графикон 21. Вредноста на производство на индустриски култури во рамките на земјите од Отворен Балкан за период 2007-2020 година (во илјади УСД)

Извор: База на податоци на FAO

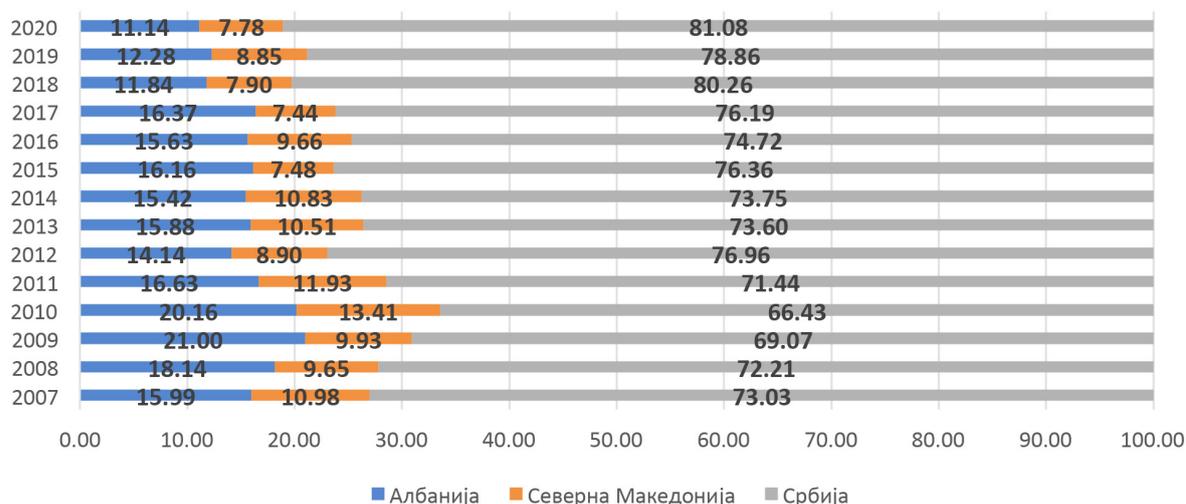
Распределбата на производството на пченица помеѓу земјите од Отворен Балкан е прикажана на Графикон 22. Од графиконот може да се заклучи дека производството на пченица во земјите од Отворен Балкан е пред се водено од производството на пченица во Република Србија. Во 2007 година од вкупната вредност на произведената пченица во земјите од Отворен Балкан (Албанија, Србија и Северна Македонија), 73 проценти се произведени во Србија, 16% во Албанија, додека во Северна Македонија се произведени околу 11 проценти од вкупното производство на пченица. Во 2010 година се забележува највисоко учество на Албанија и Северна Македонија во вкупното производство на пченица во земјите од Отворен Балкан. Производството на Албанија во 2010 година учествува со околу 20 проценти, додека производството во Северна Македонија учествува со околу 13 проценти во вкупното производство на пченица. Започнувајќи од 2010 година, во наредниот период доаѓа до значително намалување на релативното учество на производството на пченица во Албанија и Северна Македонија, споредено со вредноста на вкупното производство во овие три земји кои ја сочинуваат иницијативата Отворен Балкан. Во 2020 година, во време на КОВИД-19 пандемијата, производството на пченица во Србија учествува со високи 81 проценти во вкупното производство, додека производството на Албанија е 11 проценти а на Северна Македонија околу 8 проценти. Оттука, може да се заклучи дека во вкупното производство на пченица во рамките на земјите од иницијативата Отворен Балкан, вредноста на произведената пченица во Албанија и Северна Македонија учествува со под 1/5 во споредба со вкупното производство, останатите 4/5 се резултат на пченицата произведена во Србија.

3 Потенцијали за земјоделско производство во земјите дел од иницијативата „Отворен Балкан“

Производството на индустриски култури во земјите од иницијативата „Отворен Балкан“ пред се е водено од индустриското производство во Србија, која произведува значителна количина од индустриските култури. Трендот на движење на производството на пченица, пченка и сончоглед, претставено на Графикон 21 за период 2007-2020 година покажува дека пченката е култура која зазема највисока вредност во вкупното производство, додека пченицата и сончогледот забележуваат пониска вредност на производството, соодветно. Од вредноста на производството на пченка во земјите од Отворен Балкан, може да се заклучи дека истото забележува значајни флукуации. Производството на пченка достигнува највисока вредност од 1,691,189 УСД. Во 2017 година производството на пченка достигнува најниска вредност од 730,695 УСД. Може да се забележи дека производството на пченка во земјите од Отворен Балкан во периодот 2011-2017 година се намалило за околу 57 проценти. Во периодот 2017-2020 година производството на пченка забележува зголемување и во 2020 година изнесува 1,389,649 УСД. Може да се констатира дека во рамките на земјите од Отворен Балкан (Албанија, Србија и Северна Македонија), производството на пченка може да се подели во три периоди: прв период 2007-2011 година, период во којшто производството на пченка (со исклучок на 2009 година) се карактеризира со интензивен пораст. Вториот период 2011-2017 година, кога во просек, се забележува значајно намалување на производството на пченка во овие земји. Трет период, 2017-2020 година кога земјите од Отворен Балкан го консолидираат производството на пченка и успеваат да реализираат пораст во дадениот период.

Производството на пченица, согласно вредноста е втора индустриска култура во земјите од Отворен Балкан. За разлика од производството на пченка, вредноста на производството на пченица со исклучок на периодот 2008-2010 година, не забележува позначајни осцилации во трендот. Вредноста на производството на пченица во 2020 година изнесува 483,134 УСД, додека во 2020 година истото се пораснало на 617,339 УСД. Индустриска култура која е застапена во земјите од Отворен Балкан е и производството на сончоглед. Производството на сончоглед, споредено со вредноста на производството на пченката и пченицата, зазема незначително учество. Во 2007 година производството на сончоглед изнесувало 132,379 УСД додека во 2020 година достигнало вредност од 203,874 УСД (Графикон 21).

Графикон 22. Распределба на вкупната вредност на произведена пченица во земјите од иницијативата Отворен Балкан за период 2007-2020 година (во проценти)

Извор: База на податоци на FAO

Производството на пченка, како една од најзначајните индустриски култури во земјите од Отворен Балкан, се смета за потребно да биде предмет на кратка елаборација и анализа. Од Графикон 23 може да се види дека распределбата на вредноста на вкупното производство на пченка помеѓу Албанија, Србија и Северна Македонија е водена од значајното производство на пченка во Србија. Учеството во вкупното производство на пченка на Северна Македонија во периодот 2007-2020 година е незначително. Во целиот анализиран период учеството на пченката произведена во Северна Македонија се движи од 2,14 проценти во 2010 година до 3,63 проценти во 2008 година. Од друга страна производството на пченка во Албанија се движи од 7,54 проценти во 2010 година до 14,53 проценти во 2017. Од друга страна, производството на пченка во Србија многукратно го надминува вкупното производство на пченка во Албанија и Северна Македонија. Учеството на Србија во вкупното производство на пченка се движи од 83,69 проценти во 2012 година до 90,32 проценти во 2010 година. Во 2020 година во вредноста на произведената пченка во земјите од Отворен Балкан изнесува 90 проценти во Србија, 8 проценти во Албанија и незначителни 2 проценти во Северна Македонија. Производството на пченка во Србија во 2020 година го надминува за 8,5 пати производството на пченка во Албанија и Северна Македонија.

Графикон 23. Распределба на вкупната вредност на произведена пченка во земјите од иницијативата Отворен Балкан за период 2007-2020 година (во проценти)

Извор: База на податоци на FAO

Во производството на сончоглед во земјите од Отворен Балкан, анализата на вредноста на вкупното производство покажува дека скоро целото производство на сончоглед се реализира во Србија. Производството на сончоглед во Србија зафаќа 98 проценти од вкупното производство на сончоглед во земјите од Отворен Балкан (Графикон 24). Производството на сончоглед во Северна Македонија во 2020 година зафаќа околу 1 процент од вкупното производство, додека производството во Албанија е под 1 процент.

Графикон 24. Распределба на вкупната вредност на произведен сончоглед во земјите од иницијативата Отворен Балкан за период 2007-2020 година (во проценти)

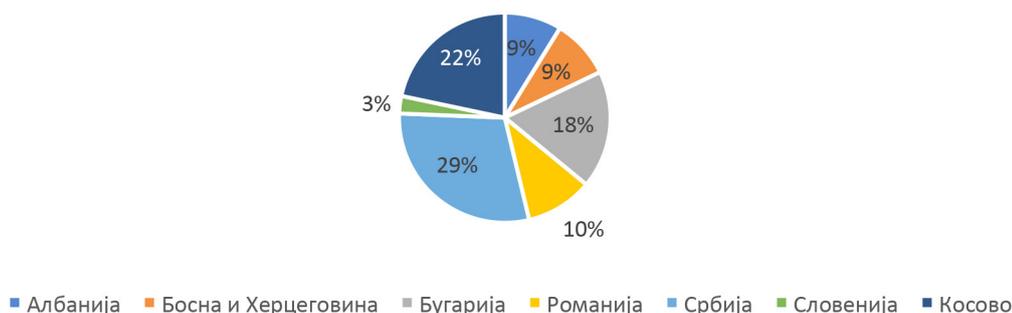
Извор: База на податоци на FAO

4 Иницијативата Отворен Балкан – предизвици и можности за регионална соработка и развој во областа на земјоделството

4.1. Анализа на трговската размена на земјоделски производи со Србија и Албанија

Како најзначајни земји во коишто Северна Македонија ги пласира своите производи, пред се земјоделските производи, храна и живи животни преовладуваат земји од Западен Балкан. Во 2021 година околу 29 проценти од вкупниот извоз на храна Северна Македонија го реализирала во Србија, додека 22 проценти во Косово. Податоците покажуваат дека од вкупниот извоз на храна и живи животни околу $\frac{3}{4}$ се пласираат во земјите од Западен Балкан, а 38 проценти во земјите од Отворен Балкан (Албанија и Србија). Во земјите членки на ЕУ (Романија, Словенија и Бугарија) се пласирани околу 31 процент, од кои околу 18 проценти во Бугарија (Графикон 25). Покрај обидите да го зголеми домашното производство на храна, Северна Македонија е нето увозник на храна, при што највисок интензитет на трговија го има со балканските земји. Податоците за 2021 година покажуваат дека од вкупниот увоз на храна и живи животни во 2021 година, повеќе од $\frac{3}{4}$ претставува храната увезена од Србија (76 проценти) (Графикон 26).

Графикон 25. Извоз на храна и живи животни на Северна Македонија во селектирани земји во 2021 година (во проценти)

Извор: База на податоци на ДЗС

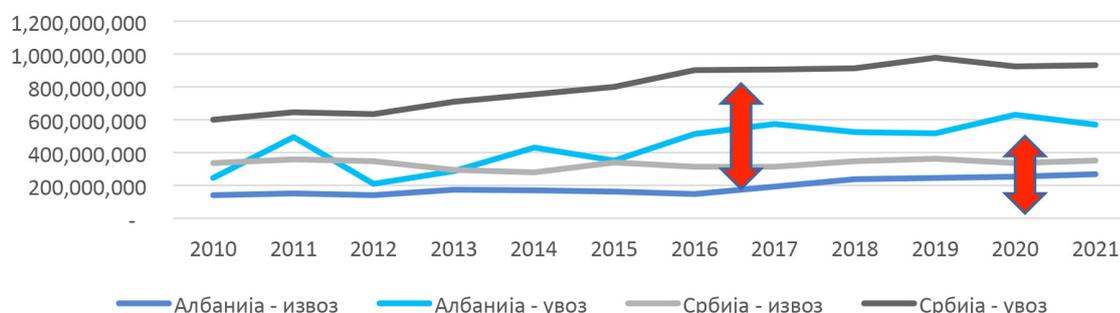
Графикон 26. Увоз на храна и животни на Северна Македонија од селектирани земји во 2021 година (во проценти)

Извор: База на податоци на ДЗС

Надворешно трговската размена на Северна Македонија со Албанија и Србија покажува изразен трговски дефицит на Северна Македонија. Во рамките на 2010-2021 година Северна Македонија е нето увозник на стоки и услуги од Албанија и Северна Македонија. Јазот во надворешно трговската размена е претставен на Графикон 27 и Графикон 28 со цел да се прикаже трговскиот дефицит во вредност и во обем (количина). Значајно зголемување на јазот во надворешно трговската размена на Северна Македонија со Србија се забележува после 2011 година. Понатаму, надворешно-трговската размена на Северна Македонија прикажана во обем и вредност покажува дека извозот на Северна Македонија во Албанија бележел повисока вредност од увозот во период 2010-2016 година, додека во периодот 2016-2021 година се забележува урамнотезена надворешна трговија на Северна Македонија и Албанија. Сепак, анализирано во обем, односно количина на добра и услуги кои се предмет на размена помеѓу овие две земји може да се забележи дека во целиот период количината на увезените добра значајно ја надминува количината на извезените добра и услуги на Северна Македонија од Албанија (Графикон 27). Оттука, иако Северна Македонија бележи дефицит во обемот на трговската размена со Албанија, според вредноста на истата, се забележува изразена рамнотежа во трговската размена (Графикон 28).

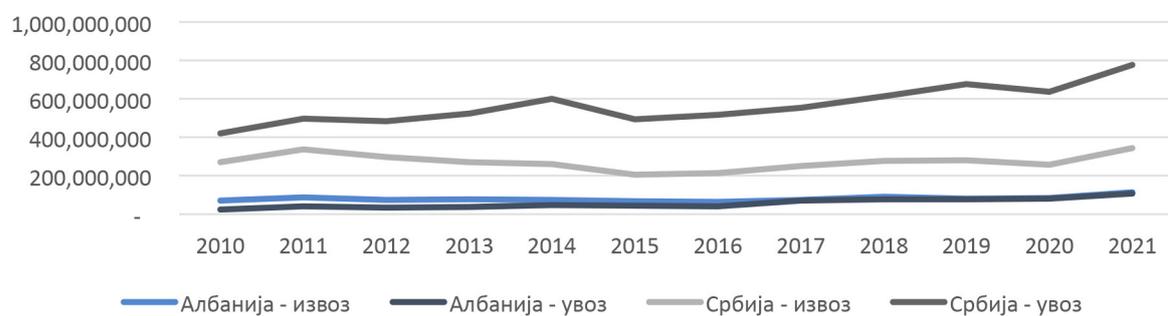
Графикон 27. Надворешно трговска размена на Северна Македонија со Албанија и Србија за период 2010-2022 (во КГ)⁶

Извор: База на податоци на FAO

⁶ Во надворешно-трговската размена спаѓаат следните видови на производи: Храна и животни, Пијалаци и тутун, Сировини (кои не се храна) освен гориво, Минерални горива и мазива и сродни производи, Животински и растителни масла, Хемиски и сродни производи, Производи класирани според материјалот, Машини и транспортни уреди, Стоки и трансакции на некласирани производи на др место.

Графикон 28. Надворешно трговска размена на Северна Македонија со Албанија и Србија за период 2010-2022 (во УСД)

Извор: База на податоци на FAO

4.2. Потенцијално сценарио за зголемување на надворешно-трговската размена на храна и земјоделски производи – зошто е важна иницијативата “Отворен Балкан”?

Претходно воспоставената регионална соработка помеѓу Албанија, Северна Македонија и Србија позната под називот „Отворен Балкан“ (и како „мини-шенген“) предизвикува одредени примени поврзани со подобрување (зголемување) на мобилноста на трудот (луѓето), добрата и капиталот.

Една од главните цели на иницијативата Отворен Балкан е олеснување и интензивирање на надворешно-трговската размена помеѓу овие земји. Оттука, иницијативата Отворен Балкан ќе го забрза и олесни процесот на економска интеграција помеѓу земјите од Западен Балкан. Ваквото ниво на економска интеграција ќе помогне за намалување на протекционистичките бариери и ќе ги олесни процедурите за трговија со стоки и услуги помеѓу земјите. Ваквата иницијатива придонесува за намалување на трошоците за тргување како и зголемување на можностите за пласман на земјоделските производи на зголемен, интегриран пазар. Овој вид на економска интеграција ќе доведе до зголемување на конкурентноста на земјите од регионот, зголемување на асортиманот и подобрување на квалитетот на земјоделските производи, како и подобрување на деловните односи на компаниите кои ќе придонесат за зголемување на ефикасноста и ефикасноста. Отворен Балкан не само што нуди зголемување на инвестициите, интегрирање на пазарот на трудот, туку и овозможува проширување на пазарите со цел подобрување на ефикасноста при пласманот на добрата и услугите.

Анализата на надворешно-трговската размена помеѓу одделните земји кои ја сочинуваат иницијативата Отворен Балкан упатува на недоволниот степен на искористеност на потенцијалите за домашно производство и пласирање на земјоделските производи во овие земји. Истовремено, анализата на обемот и вредноста на надворешно трговската размена покажува значаен „јаз“ во увозот и извозот помеѓу овие земји. Со оглед на фактот што земјоделското производство (особено производството на храна) во Србија, споредено со земјоделското производство во Албанија и Северна Македонија во голем обем ги задоволува домашните потреби, увозот на храна и земјоделски производи од Северна Македонија забележува ниска вредност. Сепак, податоците покажуваат дека постои значаен простор за зголемување на земјоделските производи кои Северна Македонија ги пласира на пазарот во Србија.

На пример од вкупниот увоз на јагнешко месо „свежи јагнешки трупови“ што го реализира Србија (околу 0,4 милиони ЕУР) околу 0,338 милиони ЕУР се увезени од Северна Македонија, што покажува дека од вкупниот увоз на овој тип производ Србија задоволува околу 85 проценти од Северна Македонија (Табела 7). Од вкупниот извоз на јагнешко месо (Свежи јагнешки трупови) на Северна Македонија од 12 милиони ЕУР, може да се забележи дека незначаен дел (0,338 милиони ЕУР) се извезува во Србија. Во однос на потенцијалите за извоз на свежо јагнешко месо во Република Србија, согласно тековните стандарди и легислативи, извозот на свежо јагнешко месо може да се зголеми на 0,657 милиони ЕУР, односно за 94,4 проценти. Во однос на производството и извозот на свежо јаболко, Република Северна Македонија извезува свежо јаболко во износ од 25 милиони ЕУР. Од друга страна вкупниот увоз на свежо јаболко од страна на Србија изнесува околу 10 милиони ЕУР (Табела 7). Анализата на извозот на свежо јаболко од Северна Македонија во Србија покажува дека вкупниот извоз забележува вредност од околу 1,9 милиони ЕУР. Оттука, од вкупниот извоз на свежо јаболко, Северна Македонија извезува само 7,6 проценти во Република Србија (Табела 7). Во однос на потенцијалите за извоз на свежо македонско јаболко во Србија во наредниот период истите изнесуваат 2,4 милиони ЕУР, односно скоро за 26,3 проценти повеќе во однос на тековната вредност на извозот.

Надворешно трговската размена на млекото и млечните производи како значаен дел од сточарското производство се предмет на елаборација и анализа. Од вкупниот извоз на млеко на Северна Македонија во износ од 1,8 милиони ЕУР, млеко во вредност од околу 1,1 милиони ЕУР се извезува во Србија. Оттука, може да се заклучи дека 61 проценти од извезеното млеко се пласира во Србија. Од друга страна, во вкупниот увоз на млеко на Србија, истото зафаќа скромни 5,6 проценти (Табела 7).

Ниската вредност на извозот на земјоделски производи од страна на Северна Македонија во Србија се должи на фактот што значаен дел од потребната количина на земјоделски производи Србија ја обезбедува од домашно производство. Од друга страна, земјоделското производство на Северна Македонија пред се е насочено кон задоволување на домашните потреби, што придонесуваат за ниската вредност на извозот на одделните производи.

Табела 7. Извоз на селектирани земјоделски производи и храна на Северна Македонија во Република Србија – тековна состојба и потенцијали (во милиони ЕУР и проценти)

Видови на производи	Тековен извоз во Србија	Потенцијал за извоз во Србија	Неискористен потенцијал	Извоз на Северна Македонија	Увоз на Србија
Јагнешки трупови, свежи	0.338	0.657	0.32	12	0.4
Полжави	0.125	0.123	-	0.707	0.197
Јаболко, свежо	1.9	2.4	0.571	25	10
Грозје, свежо	6.5	5.2	-	15	9.1
Колбаси и слични производи	2.1	2.1	-	8.4	34

Масло од сончогледово семе или шафранче (исклучено сурово) и фракции	2.1	0.244	-	6.2	11
Матеница, замрзнато или ферментирано млеко	0.467	0.53	-	0.474	7.6
Млеко	1.1	0.162	-	1.8	19
Сирење	0.524	0.86	-	1.4	32
Пченица	0.021	0.012	-	2.7	5.6

Извор: База на податоци на TradeMap

Како што беше напоменато и претходно, *Србија е единствената држава во рамките на Отворен Балкан којашто има позитивен нето трговски биланс со земјоделски производи и храна*. Оттука, се смета за сосема оправдано да се прикаже извозот на земјоделски производи и храна што Србија го реализира во Северна Македонија, како и потенцијалите зголемување на надворешно-трговската соработка. Од вкупниот извоз на Србија може да се заклучи дека на случајот на голем дел од производите, постојат потенцијали за зголемување на извозот кон Северна Македонија. Во однос на извозот на маслото од сончогледово семе, од вкупниот извоз на Србија кој изнесува 67 милиони ЕУР, масло во вредност од 15 милиони ЕУР е извезено во Северна Македонија, што претставува скоро целосна вредност на вкупното увезено масло на Република Северна Македонија (Табела 8).

Надворешно-трговската размена помеѓу Србија и Северна Македонија, особено во однос на основните прехранбени продукти се интензивираше во последните две години кога како последица од КОВИД-19 пандемијата и воените дејствија во Украина се појави одреден недостаток на основни прехранбени продукти. Оттука, извозот на пченица што Србија го реализира во Северна Македонија изнесува 14 милиони ЕУР, додека потенцијалот за извоз на овој производ во Северна Македонија е поставен на 7 милиони ЕУР. Оттука, може да се заклучи дека од вкупниот увоз на пченица што го реализира Северна Македонија (17 милиони ЕУР) околу 82 проценти се увезени од Србија (Табела 8). Оствареното производство на пченка исто така не ги задоволува домашните потреби на Северна Македонија. Оттука, околу 11 милиони ЕУР изнесува вкупниот увоз на пченка што го прави Северна Македонија. Од вкупниот увоз на пченка, околу 91 проценти се увезени од Србија.

Анализата на тековните состојби на надворешно-трговската размена помеѓу Северна Македонија и Србија како две земји со интензивна економска соработка и членки на иницијативата Отворен Балкан, покажува дека постојат многу земјоделски производи со недоволно искористени потенцијали за извоз.

Табела 8. Извоз на селектирани земјоделски производи и храна на Србија во Северна Македонија – тековна состојба и потенцијали (во милиони ЕУР и проценти)

Вид на производ	Тековен извоз во Северна Македонија	Потенцијал за извоз	Неискористен потенцијал	Вкупен извоз на Србија	Вкупен увоз на Северна Македонија
Масло од сончогледово семе или шафран	15	15	-	67	16
Семе од пченка за сеидба	1.3	1.6	0.285	49	2.2
Шејкер од трска или репка	4.2	8.9	4.7	61	58
Пченка	10	8.1	-	429	11
Суров сончоглед - масло од семе или шафран	10	9.2	-	70	25
Компир	7.3	9.7	2.4	19	8.5
Пченично брашно	11	11	-	34	13
Слатки бисквити	7.6	12	4.1	52	14
Маргарин (со исклучок на течност)	3.1	3.3	0.229	7	4
Млеко	5.5	7	2.2	14	16
Пченица	14	7	-	103	17
Сирење	4.7	0.9	-	15	20

Извор: База на податоци на TradeMap (<https://www.trademap.org/Index.aspx>)

Надворешно-трговската размена помеѓу Албанија и Северна Македонија пред се е насочена кон индустриските производи, кои заземаат значаен дел од извозот на Албанија во Северна Македонија. Како земјоделски производи чии што извоз значајно отстапува во однос на извозот на останатите земјоделски производи се маслинките, свежите краставици и корнишони и свежиот домати (Табела 9). Податоците покажуваат дека од вкупниот увоз на свежи краставици и корнишони што го реализира Северна Македонија (2 милиони ЕУР), околу 1,4 милиони ЕУР претставува увозот на Албанија. Од друга страна, од вкупниот извоз на свежи краставици и корнишони на Албанија (14 милиони ЕУР), вредноста на извозот во Северна Македонија изнесува 1,4 милиони ЕУР. Понатаму, покрај домашното производство на домати, Северна Македонија увезува свеж домати од Албанија во вредност од 2,8 милиони ЕУР, што претставува околу 67 проценти од вкупниот увоз на домати на Северна Македонија (Табела 9). Незначителна вредност

на надворешната трговија, споредено со потенцијалот, се забележува кај трговијата со маслинки. Имено, со оглед на фактот што климатските услови во Северна Македонија ги лимитираат можностите за одгледување маслинки, значајна количина од истите се увезува од странство. Вкупниот увоз на маслинки на Северна Македонија изнесува 7,7 милиони ЕУР, додека од Албанија се увезуваат 0,053 милиони ЕУР, односно 0,7 проценти од вкупниот увоз (Табела 9).

Табела 9. Извоз на селектирани земјоделски производи и храна на Албанија во Северна Македонија – тековна состојба и потенцијали (во милиони ЕУР)

Вид на производ	Тековен извоз во Северна Македонија	Потенцијали за извоз	Неискористен потенцијал	Вкупен извоз на Албанија	Вкупен увоз на Северна Македонија
Маслинки	0.053	0.364	0.312	13	7.7
Свежи краставици и корнишони	1.4	0.697	-	14	2
Свеж домат	2.8	2.7	-	32	4.2

Извор: База на податоци на TradeMap (<https://www.trademap.org/Index.aspx>)

Извозот на храна и земјоделски производи на Северна Македонија наменети за Албанија во најголем дел се базира на извоз на масло од сончогледово семе или шафран (3,8 милиони ЕУР). Со оглед на неискористените потенцијали, како и можноста и капацитетот за апсорпција на дел од производите на албанската економија претставуваат основа за интензивирање на надворешно-трговската соработка помеѓу Северна Македонија и Албанија. Анализата селектираните најтрговани земјоделски производи покажува дека нивната вредност е незначителна во однос на нивната вкупна надворешно трговска размена со другите земји. Доколку анализата се фокусира на извозот на свежо јаболко во Албанија, може да се заклучи дека од вкупниот извоз на свежо јаболко што го реализира Северна Македонија (25 милиони ЕУР) во Албанија се извезуваат само 0,007 милиони ЕУР. Од друга страна вкупниот увоз на свежо јаболко во Албанија бележи вредност од околу 4,7 милиони ЕУР, што дополнително индицира на можностите за интензивирање на трговијата во наредниот период (Табела 10).

Во однос на извозот на грозје, се забележува дека од вкупниот извоз на грозје што го реализира Северна Македонија (15 милиони ЕУР), единствено 0,884 милиони ЕУР се извезени во Албанија (Табела 10).

Табела 10. Извоз на селектирани земјоделски производи и храна на Северна Македонија во Албанија – тековна состојба и потенцијали (во милиони ЕУР)

Вид на производ	Тековен извоз во Албанија	Потенцијали за извоз	Неискористен потенцијал	Вкупен извоз на Северна Македонија	Вкупен увоз на Албанија
Свежо јаболко	0.007	0.561	0.554	25	4.7
Грозје	0.884	0.395	-	15	2.3
Леб, печиво	0.935	2.1	1.2	37	30
Колбаси и слични производи	0.022	0.164	0.141	8.4	2.5
Масло од	3.8	0.423	-	6.2	26
Млеко	0.59	0.147	-	1.8	6.8
Сирење	0	0.015	-	1.4	8.8
Пченка	0.223	0.097	-	2.4	16
Пченица	0.302	0.056	-	2.7	49

Извор: База на податоци на TradeMap

4.3. Квалитативна анализа на полуструктурираните интервјуа за очекувањата, развојните политики и стратегиските правци за секторот земјоделие во рамки на заеднички регионален пазар – „ОТВОРЕН БАЛКАН“

Овој дел од анализата преку се фокусираше на собирање на стручно мислења за иницијативата “Отворен Балкан” во контекст на очекувањата, развојните политики и стратегиските правци за секторот земјоделие во рамки на заеднички регионален пазар. За таа цел беше креиран полуструктуриран прашалник/рамка преку кој беа направени 6 интервјуа со релевантни чинители, креатори на политиките и нивни имплементатори од клучните институции во државата, во периодот октомври/ноември 2022 год.

- ✓ Кабинет на Заменикот на претседателот на Владата, задолжен за економски прашања,
- ✓ Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство,
- ✓ Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој
- ✓ Стопанска комора на Северна Македонија,
- ✓ Сојуз на стопански комори на Македонија

Во продолжение ќе биде направена сумарна анализа на одговорите и мислењата кое беа добиени од релевантните чинители, и кои може да бидат особено значајни за унапредување на оваа иницијатива, пред се во секторот на земјоделие.

- ❖ **Дали иницијативата за регионална соработка „Отворен Балкан“ ќе придонесе за подобрување на состојбата во земјоделството (како)?**

Подобрувањето на состојбата во земјоделието како резултат на иницијативата „Отворен Балкан“ според нашите говорници може да биде значајна **само доколку истата претходно има изградено цврсти принципи, политики и насоки за тоа како севкупниот земјоделски сектор треба да се развива во иднина**. Понатаму од особена важност преставува и значајно зајакнување на капацитетите на сите засегнати страни во процесот - носители на политики, агенции за поддршка, агенции за контрола, преработувачи и производители на земјоделски производи.

Иницијативата Отворен Балкан ќе има позитивен ефект во земјоделството во Северна Македонија, како резултат на отворањето **можности за олеснувања (царински, административни и инспекциски трошоци) во трговската размена со земјоделски производи меѓу трите држави**. Исто така особена придобивка е **усогласувањето и признавањето на сертификатите од лабораториските анализи меѓу надлежните институции на трите држави за полесно движење и размена на трговски производи на територијата на земјите дел од иницијативата**.

Друга придобивка од оваа иницијатива која е истакната е дека преку регионалниот пристап и интеграција со соседни земји кој имаат во некој делови и поразвиено земјоделство ќе придонесе да се да **подобри состојбата и технолошкото ниво на развој на земјоделството** во земјава. А исто така ќе се зголеми и позитивниот притисок од конкуренцијата.

Секоја иницијатива која нуди поголема отвореност на пазарите, значи простор за подобрување на состојбата во земјоделството. Меѓутоа во дел од дискусиите се истакнува дека од друга страна, **отворени пазари ќе значат и зголемена конкуренција, па овде ќе биде сериозен предизвикот за нашите производители и преработувачи**. Оттука постојат и загрижености кои биле споделени во врска со оваа иницијатива, пред се споделени со претставниците од бизнис заедницата.

Од самиот почетокот на иницијативата, **имало реакциите од производителите и преработувачите - поплаки и жалби дека “со „Отворен Балкан“ нашата држава им дозволила на неколку компании од Србија, во одделни земјоделски области, побрзо да пенетрираат и го освојат нашиот пазар”**. Производителите и преработувачите на млеко и млечни производи биле најгласни во таа насока. Оттука еден дел (пред се бизнис секторот) констатираат дека иницијативата е добра, но за нас е малку преуранета. Интензивниот развој на земјоделскиот сектор во Србија и Албанија во изминатиот период предизвика земјоделскиот сектор да се соочи со проблеми во регионалната конкурентност, со што дел од земјоделските производи имаат проблеми за пласман во земјите од Западен Балкан.

Говорниците споделија и некои препораки дека **подобрувањето на состојбата треба да го таргетираме преку длабока анализа на тоа што им треба на нашите партнерите, а што ние можеме да понудиме за да имаме одржлив извоз и поефтин увоз**. Дополнително беше укажано “Наместо да има победници и поразени, иницијативата која е направена со најдобри намери, треба подетално да се разработи, и преку редефинирање на голем дел од политиките, истата да понуди можности за заедничка конкурентност, наместо конкуренција помеѓу земјите кои се дел од иницијативата.”

❖ Што – која можност и придобивка најдобро ја опишува иницијативата „Отворен Балкан“.

Како најзначајна придобивка истакната во интервјуата со засегнатите страни која најдобро ја опишува иницијативата „Отворен Балкан“ беше посочена - **Заеднички пазар за земјоделските производи.**

Останати придобивки сумирано може да се престават во следните констатации:

Можност за полесно интегрирање во ЕУ
 Добрососедство и регионална стабилност
 Координирана земјоделска политика и регионален пазар на земјоделски производи
 Зголемена инклузивност и искористување на потенцијалот за земјоделство што го нудат земјите од регионот
 Регионален економски раст и развој
 Зголемување на конкурентната позиција на земјоделското производство на земјите од „Отворен Балкан“ преку подобрување на ефикасноста и продуктивноста во земјоделството

❖ Дали мерките и политиките насочени кон земјоделците успеваат да ги амортизираат негативните последици од КОВИД-19 пандемијата?

Имајќи предвид дека регионалните иницијативи имаат соодветно влијание на отпорноста на определени сектори и цела економија, посебно во услови на кризи и глобални нарушувања – на нашите соговорници им беа поставени неколку прашања за мерките и политиките кои беа преземени и се преземаат за да се амортизираат негативните последици од КОВИД -19 и останатите тековни нарушувања.

Од соговорниците беше посочено дека се преземени бројни мерки за намалување на негативните последици од КОВИД -19. **Беше посочено дека бидејќи негативните последици од КОВИД-19 биле краткорочни, дел од нив биле превенирани со конкретните мерки преземени од страна на Владата, во еден дел кризата била искористена како шанса за унапредување на среднорочни и долгорочни политики на МЗШВ.** Во оваа насока покрај националните субвенции и поддршката преку ИПАРД програмите за земјоделството и руралниот развој, МЗШВ вовело и Интервентен фонд со кој се намалуваат последиците од КОВИД 19 и нарушувањата на пазарот предизвикана од војната во Украина.

Беше истакнато дека за време на КОВИД – пандемијата во дадени сектори се јавила доста тешка и деликатна состојба околу пласманот на производите. Токму затоа, во Собранието на РСМ биле донесени неколку важни законски определби со кои финансиски се помогнало на секторите лозарство, овоштарство (јаболки), оризопроизводителите и тутунопроизводителите. Преку КОВИД – пакетите кои биле наменети за задржување на стабилноста на земјоделскиот сектор биле предвидени и исплатени над 15 милиони евра – директна поддршка кон земјоделците. Со тоа во еден дел се амортизирале состојбите во производните години 2020/2021, а поддршката продолжила и во 2022 преку интервентниот фонд каде се амортизирала состојбата со поскапувањето на влезните инпути во земјоделството како вештачките ѓубрива чија набавка се субвенционирала од државата.

Бизнис заедницата иако во еден дел задоволна од мерките и политиките кои биле преземени за ублажување на ефектите од КОВИД – 19 и останатите кризи, сепак смета дека имало значаен простор за унапредување и подобро таргетирање на овие мерки. Посебно се истакнува дека комуникацијата, дијалогот и координацијата со бизнис секторот требало да бидат подобро и почесто организирани. Исто така се истакнува дека за еден дел од мерките не виделе детални анализи и пресметки, посебно за ефектите од презентените мерки.

❖ **Дали постојните мерки и политики се доволни за задржување на постојното ниво на земјоделско производство во наредниот период?**

По ова прашање одговорите се поделени, меѓутоа постои консензус дека се уште постои значаен простор за подобрување на политиките и мерките во оваа насока.

МЗШВ работи на постојано унапредување на мерките во зависност од потребите што се појавуваат во земјоделскиот сектор, и со цел усогласување на националните политики и стратегии на Северна Македонија со политиките на ЕУ. Постои значајна финансиската поддршка во земјоделството која варира од 100 до 130 милиони евра и како таква во еден дел е доволна за одржување на постојното ниво на земјоделското производство. Дополнително, во иднина посебен акцент и третман ќе биде ставен за стратешките култури од областа на полјоделството, овоштарството, градинарството и лозарството со цел на оптимизација на државната поддршка онаму каде што можеме да бидеме и извозно ориентирани

Сепак се посочува дека е неопходно уште многу да се направи во насока на: окрупнување на земјоделските парцели, субвенционирање на произведена количина со соодветен квалитет, користење на високо квалитетни ѓубрива, машини за обработка на почвата, изградба на современи и енергетски ефикасни фарми, подигање на современи откупни центри, користење на земјоделскиот отпад како суровина во други области (циркуларна економија). Дополнително потребни се посеопфатни реформи и целосно реструктурирање на земјоделското производство (зависно од потребите, климатските промени, барањата на пазарите и сл.) и пред се начинот на субвенционирање.

❖ **Дали сметате дека регионалната соработка помеѓу Северна Македонија, Албанија и Србија во рамките на иницијативата „Отворен Балкан“ ќе придонесе (како) за подобрување на регионалната соработка, синцирот на набавки, како и зголемен степен на координација во водењето на земјоделската политика?**

По ова прашање помеѓу сите соговорници има силен консензус и потврда дека и досега имаме докази дека ваквата соработка во повеќе сектори, посебно во земјоделието и обезбедувањето храна во услови на кризи и глобални нарушувања дава силни резултати. “Отпорноста кон кризи ќе биде само уште една придобивка од иницијативата „Отворен Балкан“. Доколку има добра меѓудржавна координација на земјите потписнички, посебно во делот на работењето на имплементирачките агенции (пр. Агенција за храна, Фитосанитарна инспекција и др.) тогаш успехот на оваа иницијатива е неминовен.”

Како позитивен пример за таква соработка е Договорот за соработка во областа на механизмите за безбедност со храна во Западен Балкан, потпишан во Белград во септември 2022 година, со кој се предвидува меѓусебна поддршка во обезбедувањето со храна за населението од Северна Македонија, Србија и Албанија. Основна цел на договорот за соработка е да се превенира евентуален недостаток од основните земјодел-

ско-прехранбени производи на пазарите на земјите учеснички во иницијативата „Отворен Балкан“, да се утврдат начини за обезбедување непрекината трговска размена и да се овозможи стабилен и непречен проток во снабдувањето со основните земјоделско-прехранбени производи на населението во Северна Македонија, Србија и Албанија. Преку потпишувањето на овој договор за соработка земјите учесници на иницијативата „Отворен Балкан“ се обврзуваат да си помагаат меѓусебно во случај на прекин на синџирите на снабдување и недостиг во снабдувањето на домашниот пазар со основни земјоделско-прехранбени производи во било која од трите земји потписнички.

Дополнителен бенефит е евидентен и во делот на заштита од природни непогоди (пожари, поплави, град, мраз) преку заедничко користење на информациона системи за рано предупредување а и заедничко користење на услуги за превенирање на штети (пример: авионско засејување на облаци кое моментално се користи во Република Северна Македонија, а може да покрива и поголема територија пр. Албанија, Србија и слично)

❖ Според Вас кои би биле клучните придобивки за системот за земјоделско производство од иницијативата „Отворен Балкан“ (3-5)

Клучните придобивки за системот за земјоделско производство од иницијативата „Отворен Балкан“ кои бе посочени:

- Брз транспорт на земјоделски производи,
- Поедноставни административни процедури,
- можност за брза и координирана реакција на инспекциите,
- Размена на искуства со посебен акцент во делот на производство и окрупнување на парцели.
- Усогласување на принципите на финансирање,
- Регулација на размената на производи од кои државите се увозно зависни и координација во искористување на ИПАРД фондовите.
- Слободен проток на трговски производи
- Унифицирање и прифаќање на сертификати од лабораториски анализи
- Креирање на заеднички политики
- Поголем регионален пазар/зголемена конкурентност/заеднички настап на трети пазари

❖ Според Вас кои се клучните области на подобрување/отстранување на бариери/поврзување, од интерес за земјоделството кои треба да бидат во фокусот на иницијативата „Отворен Балкан“?

Она што беше посочено дека треба да биде во фокусот на иницијативата “Отворен Балкан периодот кој доаѓа:

- ✓ Можност за размена на искуства, и соодветна приоретизација на производството.
- ✓ Може да се направи подобро планирање па наместо да се произведуваат култури кои се произведуваат во голем обем и сите три земји се конкурираат меѓу себе, може да се направи план за реорганизација на производството со што ќе има поголема диверзификација на производи, поголем квалитет, и истите ќе бидат поконкурентни на другите пазари, пред се во ЕУ.
- ✓ Унифицирање и прифаќање на сертификати од лабораториски анализи
- ✓ Ослободување од царински давачки
- ✓ Полесни процедури за инспекциски надзор при размената на земјоделски производи
- ✓ Носење на заеднички одлуки и стратегии за освојување на западните пазари. Секоја држава сама за себе е премала за да биде достојна конкуренција, затоа само со здружени сили, преку Отворен Балкан може да се работи на промоција на она што сите заеднички може да и го понудиме на Европа и светот.
- ✓ Заемно признавање на анализи и пропратни документи, забрзан транспорт на земјоделски производи без чекање на гранични премини

5 ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

- Земјите од „Отворен Балкан“ се соочуваат со изразена нерамнотежа на пазарот на трудот. Започнувајќи од 2007 година невработеноста во Северна Македонија изнесува 35%. Во периодот 2012-2018 година невработеноста во Република Северна Македонија се намали за 10 процентни поени. Во 2021 година невработеноста во Северна Македонија изнесува 16%. Во 2021 година степенот на невработеност е највисок во Северна Македонија 16%, по што следат Албанија и Србија со невработеност од 12%.
- Албанија, Северна Македонија и Србија, како земји кои ја креираа иницијативата „Отворен Балкан“ влегуваат во интегрираниот/заедничкиот пазар на труд со висока младинска невработеност. Во 2021 година околу 1/3 од младите лица во Северна Македонија се невработени, што претставува една од највисоките стапки на младинска невработеност во Европа.
- Иницијативата „Отворен Балкан“ се очекува да придонесе за зголемена мобилност на пазарот на трудот. Моносите за вработување во интегрираниот пазар на трудот, намалените бариери за влез на пазарите на трудот претставуваат една од основните за пораст на младинската вработеност во земјите од „Отворен Балкан“.
- Стапките на раст на БДП во земјите членки на иницијативата Отворен Балкан покажуваат дека нивните економски системи имаат тешкотии во воспоставувањето на стабилен и одржлив економски раст. Како последица од КОВИД-19 пандемијата Северна Македонија, Албанија и Србија ја завршуваат 2020 година со негативни стапки на економски раст. Падот на економската активност е најсилно изразен во Северна Македонија со пад од 6,11%, по што следи Албанија со пад на БДП од 3,48% и Србија 0,94%.
- Во поглед на макроекономската стабилност, односно конкретно движењето на општото ниво на цените, истото покажува дека земјите од Западен Балкан се соочуваат со високи нивоа на инфлација, значајно повисоки од инфлацијата за време на финансиската криза од 2008 година.
- Значењето на земјоделскиот сектор за македонската економија се гледа во фактот што во 2021 година околу 50% од вкупната површина претставува земјоделско земјиште.
- Значењето на земјоделството за економијата на Северна Македонија може да се види и врз основа на анализа на лицата кои се ангажирани во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство. Во 2021 година од вкупно вработените 795,087 лица во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство се ангажирани вкупно 91,506 лица, односно 11,5 проценти од вкупната вработеност.
- Во периодот 2011-2013 година, како и во периодот 2016-2020 година стапката на пораст на платата во земјоделството е повисока во однос на стапката на пораст на просечната плата во Република Северна Македонија.

- Фокусот (важноста) врз земјоделството во Северна Македонија може да се види и низ призмата на финансиската поддршка што се издвојува за земјоделското производство. **Започнувајќи од 2008 година значителни финансиски средства се издвојуваат како форма на директна финансиска поддршка за растителното и сточарското производство.**
- **Растот на продуктивноста на трудот не може „да фати чекор“ со просечниот пораст на продуктивноста на трудот.** Индексот на движење на продуктивноста на трудот во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство во периодот 2012-2017 година е далеку поинтензивен во однос на индексот на движење на бруто платата во овој сектор. Во периодот 2018-2020 година индексот на движење на продуктивноста на трудот забележува помал интензитет на пораст споредено со индексот на движење на бруто платата.
- **Највисока релативна пропорција на креираната Бруто додадена вредност во земјоделството, во однос на БДП се забележува во Албанија каде што во одредени години достигнува и до 20% од БДП.** Бруто додадената вредност креирана во секторот земјоделство на примерот на Србија бележи најниско учество во БДП споредено со Албанија и Северна Македонија.
- Покрај интензивното земјоделско производство во земјите од Отворен Балкан, сепак овие земји не можат да ги задоволат домашните потреби за храна и земјоделски производи. **Северна Македонија и Албанија се нето увозници на храна, особено Северна Македонија, со силно изразен трговски-дефицит во последните неколку години.**
- **КОВИД-19 пандемијата, надополнета со воените дејствија во Украина предизвикаат синцирите на снабдување, особено со земјоделски производи да се сочат со значајно намалување, односно драстично намалување на понудата на храна.** Потребата и придобивките од регионалната интеграција, особено во трговијата со храна и земјоделски производи ќе придонесе за амортизирање на негативните шокови од растечката инфлација, особено во земјите од Западен Балкан.
- **Производството на пченица во земјите од Отворен Балкан е пред се водено од производството на пченица во Република Србија.** Во вкупното производство на пченица во рамките на земјите од иницијативата Отворен Балкан, вредноста на произведената пченица во Албанија и Северна Македонија учествува со под 1/5 во споредба со вкупното производство, останатите 4/5 се резултат на пченицата произведена во Србија.
- **Производството на пченка во рамките на „Отворен Балкан“ е водено од производството на пченка во Република Србија.** Во 2020 година во учеството во вредноста на произведената пченка во земјите од Отворен Балкан изнесува 90 проценти во Србија, 8 проценти во Албанија и незначителни 2 проценти во Северна Македонија. Производството на пченка во Србија во 2020 година го надминува за 8,5 пати производството на пченка во Албанија и Северна Македонија. Во производството на **сончоглед во земјите од Отворен Балкан**, анализата на вредноста на вкупното производство покажува дека скоро целото производство на сончоглед се реализира во Србија.

- **Надворешната трговска размена на храна и животни на Северна Македонија во 2021 година е предводена од извозот кон Србија.** Во 2021 година околу 29 проценти од вкупниот извоз Северна Македонија го реализира во Србија, додека во земјите од Западен Балкан се пласираат околу $\frac{3}{4}$, додека во земјите од „Отворен Балкан“ 38 проценти од вкупниот извоз на храна и живи животни на Северна Македонија.
- Покрај константните обиди за пораст на домашното производство на храна, **Северна Македонија се карактеризира како нето увозник на храна и живи животни.** Најголем дел од увезената храна, односно повеќе од $\frac{3}{4}$ е увезена од Србија.
- **Надворешно-трговската размена на Северна Македонија со Албанија и Србија покажува изразен трговски дефицит.** Сепак, мора да се напомене дека јазот во дефицитот помеѓу Албанија и Северна Македонија се намалува кога анализата на обемот (количината) се фокусира на анализа на вредноста на надворешно трговската размена. **Иако, Северна Македонија увезува значајна количина на стоки и услуги од Албанија, во поглед на вредноста на извозот доаѓа до одредено урамнотежување во периодот после 2016 година.**
- **Зголемувањето и интензивирањето на економската соработка помеѓу земјите од „Отворен Балкан“ ќе придонесе за намалување на протекционистичките бариери, квотите, царините, и останатите ограничувања кои ги прават земјоделските производи помалку конкурентни на странските пазари.** Ваквата иницијатива придонесува за зголемување на конкурентноста во регионот, подобрување на асортиманот и квалитетот на земјоделските производи во Албанија, Северна Македонија и Србија.
- **Анализата на потенцијалите за извоз на селектирани производи на Северна Македонија во Република Србија покажува скоро и да се искористени сите потенцијали за извоз на земјоделски производи и храна во Србија.** Простор за подобрување на извозот има кај свежото јагнешко месо, и свежото (трpezариско) грозје. Имено од вкупниот увоз на свежо грозје што го реализира Република Србија (9,1 милиони ЕУР) околу 6,5 милиони ЕУР се увезени од Република Северна Македонија. Во оваа насока треба да се напомене дека од вкупниот увоз на свежо јаболко што го реализира Република Србија (10 милиони ЕУР), само 1,9 милиони ЕУР се увезени од Северна Македонија, односно само 7,6 проценти од вкупниот извоз на Северна Македонија.
- **Со оглед на фактот што единствено Србија има позитивен нето трговски биланс со земјоделски производи и храна, може да се заклучи дека Србија се поставува како клучен снабдувач на земјоделски производи (пред се индустриски култури) во земјите од регионот.** Анализата покажува дека во однос на извозот на сончогледово масло, од вкупниот извоз на Србија (67 милиони ЕУР), 15 милиони ЕУР е вредноста на извезеното масло во Северна Македонија, што претставува скоро вкупната вредност на увезеното сончогледово масло на Република Северна Македонија.
- Во поглед на трговијата со житни култури, може да се заклучи дека извозот на пченица што Србија го реализира во Северна Македонија изнесува 14 милиони ЕУР, додека пак согласно анализите потенцијалот за извоз на овој производ е поставен на 7 милиони ЕУР. **Од вкупниот увоз на пченица што го реализира Северна Македонија (17 милиони ЕУР) околу 82 проценти се увезени од Република Србија.** Во однос на

производството и трговијата со **пченка**, како една од најважните индустриски култури може да се констатира дека Северна Македонија увезува околу 11 милиони ЕУР, од кои **околу 91% се увезени од Србија**.

- Извозот на земјоделски производи и храна од Србија кон Северна Македонија покажува дека покрај **високата зависност на македонската економија од земјоделското производство во Србија**, постојат производи чијашто надворешна трговија има значаен потенцијал за зголемување. Имено во поглед на надворешно трговската размена со шеќер од трска и репка, компир, слатки и бисквити, млеко и сл.
- **Надворешно-трговската размена помеѓу Албанија и Северна Македонија е фокусирана кон индустриските производи, кои заземаат значаен дел од извозот на Албанија насочен кон Северна Македонија.** Во однос на земјоделските производи може да се забележи дека надворешно трговската размена е фокусирана на следните производи: маслинки, свеж домати и свежи краставици и корнишони. Од вкупниот увоз на свежи краставици и корнишони кои го реализира Северна Македонија, околу 70 проценти се увезени од Албанија.
- Извозот на храна и земјоделски производи на Северна Македонија кон Албанија во најголем дел се базира на извозот на сончогледово масло во вредност од 3,8 милиони ЕУР.
- Анализата на потенцијалите за интензивирање на надворешно-трговската размена покажува дека постојат голем број на производи каде што може да се направи значајно зголемување на обемот на извоз на Северна Македонија кон Албанија. Во однос свежите земјоделски производи, може да се заклучи дека од вкупниот увоз на свежо јаболко реализиран од Албанија (4,7 милиони ЕУР), Република Северна Македонија учествува со единствено 0,007 милиони ЕУР. Оттука, може да се констатира дека од вкупниот извоз на свежо јаболко што го реализира Северна Македонија (25 милиони ЕУР), скоро и да нема македонско јаболко на пазарите во Албанија. Слична тенденција се забележува и со извозот на свежо (трпезариско) грозје. Имено од вкупниот извоз на грозје што го реализира Северна Македонија (15 милиони ЕУР) и вкупниот увоз на грозје што го реализира Албанија (2,3 милиони ЕУР), единствено 0,884 милиони ЕУР се работи за увоз на грозје од Северна Македонија.

Клучните придобивки за системот за земјоделско производство од иницијативата „Отворен Балкан кои бе посочени:

- Заеднички пазар за земјоделските производи
- Брз транспорт на земјоделски производи,
- Поедноставни административни процедури,
- Можност за брза и координирана реакција на инспекциите,
- Размена на искуства со посебен акцент во делот на производство и окрупнување на парцели.
- Усогласување на принципите на финансирање,
- Координација во искористување на ИПАРД фондовите.
- Слободен проток на трговски производи
- Унифицирање и прифаќање на сертификати од лабораториски анализи
- Креирање на заеднички земјоделски политики
- Зголемување на конкурентната позиција на земјоделското производство на земјите од „Отворен Балкан“ преку подобрување на ефикасноста и продуктивноста во земјоделството
- Поголем регионален пазар/зголемена конкурентност/заеднички настап на трети пазари
- Зголемена инклузивност и искористување на потенцијалот за земјоделство што го нудат земјите од регионот
- Регионален економски раст и развој - Добрососедство и регионална стабилност
- Можност за полесно интегрирање во ЕУ

6 Препораки за унапредување на регионалната соработка во рамките на “Отворен Балкан”

- ❖ Засилување на напорите и интензивирање на меѓусебната соработка на регионално ниво во насока на **отстранување на нетарифните трговски бариери, како и останатите видови на протекционистички мерки** за транспорт и трговија со земјоделски производи помеѓу земјите од Отворен Балкан.
- ❖ **Заемно признавање на анализи и пропратни документи, забрзан транспорт на земјоделски производи без чекање на гранични премини** - унифицирање и прифаќање на сертификати од лабораториски анализи, ослободување од царински давачки, полесни процедури за инспекциски надзор при размената на земјоделски производи итн.
- ❖ **Креирање на систем за заедничко зголемување на институционалните и човечките капацитети** со цел овозможување побрз транспорт, логистика, како и олеснување на чекорите за добивање на потребна документација за пласирање на земјоделските производи на пазарите во регионот.
- ❖ **Воспоставување на разни информативни центри/платформи кои ќе им бидат на располагање на земјоделците и фирмите кои се дел од прехранбената индустрија како и трговијата на големо и мало.** Информирање за можностите, придобивките, како и неопходните чекори за извоз на земјоделските производи во земјите од Отворен Балкан. Особено е важно земјоделците како и релевантните деловни субјекти да бидат поттикнати, информирани и поддржани во иницијалната фаза од процесот на креирање на заеднички пазар на земјоделски производи.
- ❖ **Креирање на механизми за размена на искуства, и соодветна приоретизација и модернизација на производството** (искуства, размена на технологии, финансирање) на земјоделско-прехранбениот сектор на земјите кои се дел од оваа иницијатива, со што постојат потенцијали за значаен пораст на ефикасноста и ефективноста на земјоделскиот сектор, подобрување на конкурентноста и препознатливоста на земјоделските производи од Балканот.
- ❖ Да се направи **подобро заедничко планирање/координација на земјоделското производство во земјите дел од иницијативата** - со цел план за реорганизација на производството (намалување на меѓусебната конкуренција) со што ќе има поголема диверзификација на производи, поголем квалитет, и истите ќе бидат поконкурентни на другите пазари, пред се во ЕУ.

- ❖ Креирање на заедничка платформа на „Земјоделски производители од Отворен Балкан“ на која ќе се споделат сите релевантни информации, искуства со цел унапредување на земјоделското производство.
- ❖ Зголемен степен на дигитализација во насока на брз и лесен пристап на информации како и до потребните дозволи, ограничувања поврзани со извозот и увозот на земјоделски производи и храна помеѓу земјите од Отворен Балкан.
- ❖ Годишни извештаи за утврдување на јазовите во капацитетите и потребите на земјоделското производство, со цел формирање на идните програми и стратегии за производството на земјоделски производи во наредниот период.
- ❖ Креирање на платформа за „Заеднички настап на странските пазари“ – има за цел да им овозможи на земјоделците од Отворен Балкан, како и фирмите од прехранбената индустрија и трговијата на големо и мало за заеднички настап на странските пазари.
- ❖ Унапредување на соработката преку долгорочни договори и стратегии за производството и заедничката размена во областа на земјоделието во услови на кризи и природни непогоди – што може силно да влијае на отпорноста на регионот на глобални и регионални потреси.
- ❖ Внимателна интеграција и воспоставување постепен пристап на интеграција во фази на пазарите и производството имајќи ги предвид посебните специфики на пазарите во секоја од земјите - доминацијата на Србија во производството и спецификите на Северна Македонија, Албанија и другите потенцијални земји членки.
- ❖ Посебен систем/тело кое ќе биде одговорно за задржување на стандардите на квалитет во производството на земјоделски производи и храна – односно да не дојде до олабавување на контролите на квалитет и намалување стандардите помеѓу земјите -а воедно следење на европските искуства и стандарди.

Автори: Оваа студија е изготвена од истражувачите на Аналитика: Тамара Мијовиќ Спасова, Бојана Мијовиќ Христовска, Борче Треновски и Билјана Петревска

Оваа студија е изработена во рамки на проектот „Зајакнување на регионалната економска интеграција – Моќностите и придобивките од регионалниот заеднички пазар во секторот земјоделие и туризам во Северна Македонија“, што го спроведува Аналитика - Скопје, со финансиска поддршка на Фондацијата Отворено општество – Македонија. Содржината на овој бриф е единствена одговорност на Аналитика – Скопје и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува ставовите на Фондацијата Отворено општество – Македонија.

АНЕКС

Табела 1А. Невработеност во селектирани земји од Западен Балкан за период 2007-2021 година(% од вкупната работна сила)

Година	Северна Македонија	Албанија	Србија	Босна и Херцеговина
2007	35	16	18	29
2008	34	13	14	23
2009	32	14	16	24
2010	32	14	19	27
2011	31	13	23	28
2012	31	13	24	28
2013	29	16	22	27
2014	28	18	19	28
2015	26	17	18	28
2016	24	15	15	25
2017	22	14	13	21
2018	21	12	13	18
2019	17	11	10	16
2020	17	13	9	15
2021	16	12	12	15

Извор: База на податоци на Светска Банка

Табела 2А. Младинска невработеност во селектирани земји од Западен Балкан за период 2007-2021 година (% од лицата на возраст 15-24 години)

Година	Северна Македонија	Албанија	Србија	Босна и Херцеговина
2007	58	26	42	58
2008	56	26	34	47
2009	55	27	40	48
2010	54	31	45	57
2011	55	23	50	57
2012	54	29	50	63
2013	52	31	48	59
2014	53	40	47	63
2015	47	40	42	62
2016	48	36	34	54
2017	47	31	31	46
2018	45	28	29	39
2019	36	27	27	33
2020	37	30	26	36
2021	34	28	30	33

Извор: База на податоци на Светска Банка

Табела 3А. Бруто домашен производ во УСД по цени од 2015 година за период 2007-2021 година

Година	Северна Македонија	Албанија	Србија	Босна и Херцеговина	Косово
2007	8,210,595,207.42	9,043,392,345.97	36,668,885,796.89	14,712,406,104.62	
2008	8,659,879,091.32	9,721,650,518.61	38,742,722,729.42	15,513,324,634.06	4,580,630,979.75
2009	8,628,823,478.30	10,047,742,806.59	37,684,367,630.60	15,047,233,632.13	4,811,260,428.24
2010	8,918,644,160.89	10,420,206,418.16	37,959,857,147.32	15,177,492,908.20	5,048,933,039.09
2011	9,127,330,271.03	10,685,442,992.60	38,732,824,869.45	15,323,122,659.71	5,368,019,862.62
2012	9,085,692,921.57	10,836,881,664.05	38,468,844,257.13	15,197,191,648.70	5,459,930,839.66
2013	9,351,472,850.13	10,945,469,119.19	39,581,608,177.08	15,554,303,869.28	5,751,540,732.20
2014	9,690,849,350.12	11,139,690,870.39	38,952,454,430.33	15,733,777,374.33	5,944,148,576.19
2015	10,064,515,432.03	11,386,850,129.84	39,655,958,842.55	16,219,819,343.52	6,295,820,481.53
2016	10,351,173,483.28	11,764,322,012.14	40,979,907,436.17	16,730,712,406.21	6,646,608,268.89
2017	10,463,149,656.09	12,211,628,287.16	41,840,962,435.92	17,261,316,072.64	6,967,353,007.84
2018	10,764,550,800.81	12,702,457,551.43	43,721,764,447.48	17,906,901,889.02	7,204,705,015.86
2019	11,185,489,898.55	12,967,692,915.44	45,615,675,379.60	18,413,846,532.65	7,547,420,630.10
2020	10,501,957,282.78	12,516,205,780.20	45,184,791,299.44	17,839,465,167.59	7,144,367,590.23
2021	10,918,282,612.64	13,585,600,821.95	48,523,617,929.74	19,106,466,590.15	7,796,475,288.64

Извор: База на податоци на Светска Банка

Табела 4А. Годишни стапки на раст на БДП во селектирани земји од Западен Балкан за период 2007-2021 година (во %)

Година	Северна Македонија	Албанија	Србија	Босна и Херцеговина	Косово
2007	6.47	5.98	6.44	5.86	
2008	5.47	7.50	5.66	5.44	
2009	-0.36	3.35	-2.73	-3.00	5.03
2010	3.36	3.71	0.73	0.87	4.94
2011	2.34	2.55	2.04	0.96	6.32
2012	-0.46	1.42	-0.68	-0.82	1.71
2013	2.93	1.00	2.89	2.35	5.34
2014	3.63	1.77	-1.59	1.15	3.35
2015	3.86	2.22	1.81	3.09	5.92
2016	2.85	3.31	3.34	3.15	5.57
2017	1.08	3.80	2.10	3.17	4.83
2018	2.88	4.02	4.50	3.74	3.41
2019	3.91	2.09	4.33	2.83	4.76
2020	-6.11	-3.48	-0.94	-3.12	-5.34
2021	3.96	8.54	7.39	7.10	9.13

Извор: База на податоци на Светска Банка

Табела 5А. БДП по глава на жител во селектирани земји од Западен Балкан во УСД по цени од 2015 година, за период 2007-2021 година

Година	Северна Македонија	Албанија	Србија	Босна и Херцеговина	Косово
2007	\$4,018	\$3,045	\$4,968	\$3,910	
2008	\$4,231	\$3,298	\$5,271	\$4,132	\$2,621
2009	\$4,208	\$3,432	\$5,148	\$4,028	\$2,731
2010	\$4,340	\$3,577	\$5,206	\$4,096	\$2,843
2011	\$4,434	\$3,678	\$5,354	\$4,185	\$2,997
2012	\$4,408	\$3,736	\$5,344	\$4,216	\$3,021
2013	\$4,531	\$3,781	\$5,525	\$4,391	\$3,163
2014	\$4,687	\$3,856	\$5,463	\$4,518	\$3,279
2015	\$4,862	\$3,953	\$5,589	\$4,730	\$3,521
2016	\$4,995	\$4,090	\$5,806	\$4,941	\$3,739
2017	\$5,044	\$4,250	\$5,960	\$5,150	\$3,890
2018	\$5,185	\$4,432	\$6,262	\$5,387	\$4,009
2019	\$5,386	\$4,543	\$6,568	\$5,578	\$4,219
2020	\$5,067	\$4,410	\$6,549	\$5,438	\$3,991
2021	\$5,287	\$4,832	\$7,090	\$5,855	\$4,316

Извор: База на податоци на Светска Банка

Табела 6А. Инфлација во селектирани земји од Западен Балкан за период 2007-2021 година (Индекс на потрошувачки цени)

Година	Северна Македонија	Албанија	Србија	Босна и Херцеговина	Косово
2007	2.25	2.93	6.39	1.50	4.36
2008	8.33	3.32	12.41	7.43	9.35
2009	-0.74	2.27	8.12	-0.38	-2.41
2010	1.51	3.63	6.14	2.00	3.48
2011	3.90	3.43	11.14	3.67	7.34
2012	3.32	2.03	7.33	2.05	2.48
2013	2.79	1.94	7.69	-0.09	1.77
2014	-0.28	1.63	2.08	-0.90	0.43
2015	-0.30	3.50	1.39	-1.04	-0.54
2016	-0.24	-0.37	1.12	-1.58	0.27
2017	1.35	2.06	3.13	0.81	1.49
2018	1.46	2.03	1.96	1.42	1.05
2019	0.77	1.41	1.85	0.56	2.68
2020	1.20	1.62	1.58	-1.05	0.20
2021	3.23	2.04	4.09	1.98	3.35

Извор: База на податоци на Светска Банка

Табела 7А. Бруто додадена вредност во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство, во селектирани земји од Западен Балкан (процент од БДП)

Година	Северна Македонија	Србија	Албанија	Косово	Босна и Херцеговина
2007	8.93	6.12	17.15		7.70
2008	11.44	7.44	16.84	11.26	7.21
2009	10.37	7.20	16.79	8.28	7.08
2010	10.12	6.60	17.96	9.46	6.80
2011	9.35	7.45	18.23	8.13	6.76
2012	9.10	6.43	18.77	7.45	6.14
2013	10.03	7.41	19.57	8.43	6.84
2014	10.18	7.07	19.99	8.30	5.95
2015	9.73	6.71	19.78	7.68	6.24
2016	9.17	6.81	19.85	8.17	6.37
2017	7.87	6.01	19.02	7.41	5.60
2018	8.47	6.34	18.43	6.53	5.89
2019	8.13	5.95	18.39	7.24	5.60
2020	8.62	6.34	19.26	7.36	6.08
2021	7.62	6.53	17.68	7.03	5.69

Табела 8А. Бруто додадена вредност во секторот Земјоделство, шумарство и рибарство, во селектирани земји од Западен Балкан, за период 2007-2021 година (годишни стапки на раст)

Година	Северна Македонија	Србија	Албанија	Косово	Босна и Херцеговина
2007	2.30	-7.84	2.72		2.14
2008	22.49	8.57	7.07		4.25
2009	2.72	0.81	1.90	6.15	-1.86
2010	-13.48	-0.39	7.65	21.35	-3.97
2011	1.83	0.92	4.77	-13.56	-0.18
2012	-16.04	-16.98	5.39	-23.01	-11.34
2013	8.58	21.01	1.14	22.99	15.76
2014	3.12	1.95	1.96	20.00	-12.66
2015	1.86	2.16	0.77	17.92	9.19
2016	-0.38	7.45	2.05	15.97	7.60
2017	-12.46	-11.39	0.84	-3.98	-8.10
2018	8.27	15.11	1.18	-10.45	9.05
2019	0.07	-1.65	0.63	12.41	-2.02
2020	-3.18	2.18	1.35	-5.76	6.75
2021	-1.18	-5.38	0.28	-0.81	-1.18

Табела 9А. Вредност на произведена пченица (во илјади УСД)

Година	Албанија	Северна Македонија	Србија	Вкупно (АЛБ+МКД+СРБ)
2007	\$77,255	\$53,045	\$352,834	\$483,134
2008	\$143,752	\$76,498	\$572,329	\$792,579
2009	\$91,185	\$43,101	\$299,860	\$434,146
2010	\$82,282	\$54,744	\$271,213	\$408,239
2011	\$118,983	\$85,350	\$511,037	\$715,370
2012	\$108,148	\$68,096	\$588,704	\$764,948
2013	\$119,638	\$79,191	\$554,450	\$753,279
2014	\$100,873	\$70,820	\$482,272	\$653,965
2015	\$82,962	\$38,423	\$392,087	\$513,472
2016	\$81,644	\$50,461	\$390,384	\$522,489
2017	\$76,101	\$34,590	\$354,145	\$464,836
2018	\$70,637	\$47,150	\$478,937	\$596,724
2019	\$66,879	\$48,211	\$429,431	\$544,521
2020	\$68,777	\$48,045	\$500,517	\$617,339

Извор: База на податоци на FAO

Табела 10А. Вредност на произведена пченка (во илјади УСД)

Година	Албанија	Северна Македонија	Србија	Вкупно (АЛБ+МКД+СРБ)
2007	\$76,401	\$31,538	\$817,439	\$925,378
2008	\$96,371	\$44,604	\$1,087,605	\$1,228,580
2009	\$75,362	\$29,000	\$844,521	\$948,883
2010	\$104,487	\$29,723	\$1,251,749	\$1,385,959
2011	\$141,628	\$43,064	\$1,506,497	\$1,691,189
2012	\$129,778	\$33,202	\$836,211	\$999,191
2013	\$154,899	\$37,973	\$1,103,897	\$1,296,769
2014	\$134,497	\$39,771	\$1,268,219	\$1,442,487
2015	\$111,622	\$21,907	\$760,991	\$894,520
2016	\$110,196	\$24,596	\$1,003,648	\$1,138,440
2017	\$106,196	\$21,037	\$603,732	\$730,965
2018	\$117,466	\$31,174	\$1,012,993	\$1,161,633
2019	\$107,749	\$23,781	\$1,003,985	\$1,135,515
2020	\$113,047	\$32,291	\$1,244,311	\$1,389,649

Извор: База на податоци на FAO

Табела 11А. Вредност на произведен сончоглед (во илјади УСД)

Година	Албанија	Северна Македонија	Србија	Вкупно (АЛБ+МКД+СРБ)
2007	\$1,606	\$1,579	\$129,194	\$132,379
2008	\$1,587	\$1,966	\$190,494	\$194,047
2009	\$1,465	\$2,121	\$85,667	\$89,253
2010	\$1,513	\$3,840	\$173,215	\$178,568
2011	\$1,790	\$4,133	\$180,623	\$186,546
2012	\$1,113	\$2,936	\$214,309	\$218,358
2013	\$1,920	\$1,352	\$149,048	\$152,320
2014	\$2,454	\$3,246	\$154,033	\$159,733
2015	\$2,064	\$3,216	\$147,300	\$152,580
2016	\$1,656	\$2,192	\$171,249	\$175,097
2017	\$1,078	\$2,181	\$166,654	\$169,913
2018	\$972	\$1,113	\$197,388	\$199,473
2019	\$1,167	\$2,081	\$195,238	\$198,486
2020	\$1,307	\$2,334	\$200,233	\$203,874

Извор: База на податоци на FAO

Табела 12А. Извоз на Северна Македонија кон одделни земји, количина во КГ

Година	Албанија	Босна и Херцеговина	Бугарија	Романија	Србија	Словенија	Косово
2010	141,016,747	94,907,174	371,615,263	60,521,744	338,205,641	37,704,147	1,106,355,946
2011	151,202,292	82,528,229	339,195,903	49,786,199	358,565,692	41,892,028	1,019,077,523
2012	141,716,860	80,552,952	338,137,017	60,425,128	347,826,539	32,883,617	846,320,451
2013	172,640,054	96,942,574	355,703,580	60,749,011	296,370,271	38,592,958	572,178,166
2014	171,515,046	91,193,607	365,692,108	62,031,497	278,995,663	36,271,599	490,985,693
2015	162,485,620	93,796,810	382,597,177	67,531,812	340,621,660	39,462,993	566,950,272
2016	147,735,675	117,606,982	369,458,175	85,401,316	314,736,826	45,218,708	636,349,649
2017	193,706,439	115,088,167	377,620,865	85,216,398	313,303,822	42,562,001	741,170,575
2018	239,841,101	134,156,867	398,408,391	83,688,976	346,872,911	44,099,048	808,310,614
2019	247,059,747	128,986,494	411,189,211	87,333,526	363,390,702	43,444,753	908,743,187
2020	255,025,458	106,562,415	386,447,241	96,574,458	335,973,494	42,852,354	774,703,518
2021	268,735,217	138,808,307	388,975,473	83,348,381	351,857,739	45,576,191	909,253,209

Табела 13А. Извоз на Северна Македонија кон одделни земји, вредност во УСД

Година	Албанија	Босна и Херцеговина	Бугарија	Романија	Србија	Словенија	Косово
2010	72,384,494	84,951,484	294,034,595	54,311,979	271,817,297	69,098,590	437,911,303
2011	87,273,969	93,091,857	308,615,861	46,276,318	337,476,624	88,242,365	552,946,450
2012	75,655,711	84,545,162	287,163,048	52,756,534	298,144,850	74,272,428	392,459,351
2013	78,580,617	95,458,219	325,665,244	87,172,070	271,333,474	59,471,379	277,025,405
2014	74,932,438	93,078,374	327,857,977	94,561,531	259,833,713	56,771,681	231,567,246
2015	65,970,927	79,505,728	271,910,491	109,583,778	205,584,488	55,802,801	196,820,548
2016	62,887,841	82,068,748	249,063,081	134,795,749	214,955,968	65,989,428	212,201,427
2017	74,382,102	84,549,282	333,484,811	175,972,642	249,136,878	76,053,605	225,587,712
2018	89,209,489	93,333,392	362,162,131	194,805,291	277,164,341	91,662,672	266,294,522
2019	81,505,132	94,128,176	351,484,286	172,220,771	280,194,087	85,443,876	338,123,774
2020	85,437,141	90,426,124	311,642,905	120,819,848	255,809,316	86,771,245	267,640,818
2021	113,308,831	112,326,027	396,324,192	115,103,807	344,492,567	108,447,414	357,331,810
2022M01-M09	80,065,298	76,882,939	340,848,189	95,574,563	288,451,497	93,986,830	307,462,239

Извор: База на податоци на ДЗС

Табела 14А. Увоз на Северна Македонија по одделни земји, вредност во УСД

Година	Албанија	Босна и Херцеговина	Бугарија	Романија	Србија	Словенија	Косово
2010	22,917,193	49,140,547	301,962,070	126,816,197	419,442,749	165,122,548	22,051,651
2011	39,459,650	90,121,561	457,883,225	94,624,617	498,156,685	185,517,364	36,049,367
2012	35,027,786	70,992,830	407,836,703	120,115,218	482,724,994	150,362,990	28,529,004
2013	38,302,065	63,529,757	367,176,272	126,787,309	522,790,899	167,394,845	29,751,092
2014	47,766,330	64,243,258	384,522,516	210,253,551	599,012,296	158,332,043	36,149,353
2015	45,067,911	63,315,776	341,184,349	207,378,286	493,827,472	129,038,051	25,266,647
2016	42,129,068	73,716,351	313,545,900	233,250,356	515,763,229	138,815,806	33,379,495
2017	69,211,373	73,857,897	332,099,889	247,251,123	554,101,391	157,316,584	37,264,667
2018	76,928,260	69,346,688	389,253,949	310,723,676	612,376,631	169,428,265	34,749,631
2019	76,825,838	73,238,372	363,213,870	239,722,147	678,734,922	171,306,726	33,262,738
2020	79,598,833	73,752,919	354,215,525	212,792,958	638,711,388	158,523,322	39,002,110
2021	108,667,407	81,878,432	485,217,485	297,448,659	778,029,297	175,139,271	93,226,662
2022M01-M09	69,730,862	71,537,562	502,515,322	211,509,627	610,629,064	129,000,284	86,880,038

